

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain muuttamisesta ja elatustukilain 6 ja 8 §:n muuttamisesta sekä eräksi avioliittolain muutoksen edellyttämiksi lainmuutoksiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi sairausvakuutuslakia, elatustukilakia sekä eräiden muiden lakien avoliittoa, avioliitonomaisia suhteita ja avopuolisoita koskevia säännöksiä. Pääosa ehdotetuista muutoksista on seurausta jo vahvistetusta lainmuutoksesta, jolla avioliittolain säännökset muutettiin sukupuolineutraaliin muotoon.

Sairausvakuutuslain vanhempainpäivärahasäännöksiä ehdotetaan muutettaviksi siten, että lapsen äidin naispuolisella avio- tai avopuolisella olisi oikeus vanhempain- ja isyysrahaan samoin perustein kuin lapsen äidin miespuolisella avio- tai avopuolisella. Rekisteröidyssä parisuhteessa eläviin puolisoihin sovellettaisiin jatkossa samoja vanhempainpäivärahasäännöksiä kuin aviopuolisoihin. Samaa sukupuolta olevalle avioparille, joka adoptoi lapsen yhdessä, ehdotetaan oikeutta yhteen isyysrahakauteen.

Elatustukilakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että elatustuen esteenä olisi myös tilanne, jossa lapsi on syntynyt naisen ja miehen välisen avioliiton ulkopuolella eikä lapsen isyyttä ole lainvoimaisesti vahvistettu, mutta hänellä on kaksi elatusvelvollista vanhempaa.

Sosiaaliturvalainsäädännön avoliittoa, avioliitonomaisia suhteita ja avopuolisoita koskevat säännökset ehdotetaan muutettaviksi sukupuolineutraaleiksi.

Esityksen tavoitteena on parantaa eri ja samaa sukupuolta olevien pariin yhdenvertaista oikeutta sosiaaliturvaan.

Esitys liittyy valtion vuoden 2017 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan samanaikaisesti jo vahvistetun avioliittolain muutoksen kanssa 1 päivänä maaliskuuta 2017.

SISÄLLYS

YLEISPERUSTELUT

1 Nykytila

Eduskunta hyväksyi joulukuussa 2014 avioliittolain (234/1929) muutoksen (156/2015), jonka nojalla myös samaa sukupuolta olevat henkilöt voivat solmia avioliiton. Lainmuutos perustui kansalaisaloitteeseen (KAA 3/2013 vp). Muutos koski avioliittolain säännöksiä, joissa käytettiin termejä nainen ja mies. Muutoksella lain 1 §:n 1 momentti, 108 §:n 1 ja 2 momentti sekä 115 §:n 1 momentti muutettiin sukupuolineutraaliin muotoon. Laki avioliittolain muuttamisesta tulee voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2017.

Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain (950/2001) 8 §:n mukaan parisuhteen rekisteröinnillä on samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton solmimisella ja rekisteröidyn parisuhteen purkautumisella on samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton purkautumisella, jollei toisin säädetä. Lisäksi säännöksiä, jotka koskevat avoliittoa ja aviopuolisoa, sovelletaan myös rekisteröityyn parisuhteeseen ja rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, jollei toisin säädetä.

Avioliittolain muutoksen seurauksena eduskunta hyväksyi helmikuussa 2016 rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain muutoksen (250/2016), jonka mukaan samaa sukupuolta olevien pariin mahdollisuus rekisteröidä parisuhteensa siten, kuin rekisteröidystä parisuhteesta annetussa laissa säädetään, päättyy 1 päivästä maaliskuuta 2017 lukien. Muutoksella ei ole lähtökohtaisesti vaikutusta lain voimaantulohetkeen mennessä rekisteröityihin parisuhteisiin eikä ulkomailla rekisteröityjen parisuhteiden pätevyys. Näihin pareihin sovelletaan jatkossakin rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain säännöksiä. Lisäksi eduskunta hyväksyi helmikuussa 2016 avioliittolain muutoksen (249/2016), jonka mukaan Suomessa rekisteröidyn parisuhteen osapuolet voivat muuttaa parisuhteensa ilmoituksella avioliitoksi.

Adoptiolain (22/2012) 9 §:n mukaan vain aviopuolisot voivat adoptoida lapsen yhdessä. Avioliittolain muutoksen tultua voimaan myös samaa sukupuolta olevat aviopuolisot voivat adoptoida lapsen yhdessä. Rekisteröidyn parisuhteen osapuolella on jatkossakin mahdollisuus rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n nojalla adoptoida parisuhteen toisen osapuolen lapsi.

Hyväksyessään lain rekisteröidystä parisuhteesta eduskunta katsoi, että niitä säännöksiä, joita lainsäädännössä on avioliitonomaisista suhteista, ei voida rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain perusteella soveltaa samaa sukupuolta oleviin, yhdessä asuviin henkilöihin (EV 95/2001 vp). Eduskunnan lakivaliokunta totesi mietinnössään avioliitonomaisesta suhteesta seuraavaa: ”Ehdotettu laki koskee parisuhteen rekisteröimistä ja rekisteröimisen oikeusvaikutuksia. Se ei millään tavoin vaikuta niiden parikumppaneiden asemaan, jotka elävät yhdessä suhdettaan rekisteröimättä. Edellytyksenä sille, että suhde voidaan luonnehtia avioliitonomaiseksi, on vakiintuneesti pidetty sitä, että kysymys on naisen ja miehen välisestä suhteesta. Tämä on perustunut siihen, että avioliitto on mahdollinen vain naisen ja miehen välillä. Asiantila säilyy samana senkin jälkeen, kun ehdotettu laki on hyväksytty. Kuten hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, rekisteröity parisuhde on avioliitosta erillinen oikeudellinen instituutio. Sen vuoksi esityksestä ei seuraa edes heijastusvaikutuksena, että rekisteröimätön samaa sukupuolta olevien parisuhde olisi vastedes katsottava avioliitonomaiseksi suhteeksi.” (LaVM 15/2001 vp - HE 200/2000 vp.)

Käsitellessään kansalaisaloitetta sukupuolineutraalista avioliitosta eduskunnan lakivaliokunta totesi, että rekisteröimättömän kahden samaa sukupuolta olevan, yhdessä asuvan henkilön välistä parisuhdetta ei kaikissa suhteissa rinnasteta avioliitonomaiseen suhteeseen eli avioliittoon. Jos samaa sukupuolta olevat henkilöt voivat solmia avioliiton, tulee myös ottaa kantaa siihen, voidaanko samaa sukupuolta olevien rekisteröimätön parisuhde vastaisuudessa rinnastaa miehen ja naisen väliseen avioliittoon. Tulkinalla on vaikutusta muun muassa tarveharkintaisiin etuuksiin. (LaVM 14/2014 vp - M 10/2013 vp.)

Avioliiton käsitteen muutos vaikuttaa siten myös avioliittoa ja avioliitonomaisia suhteita koskeviin säännöksiin. Tarkoituksena on, että tällaisia säännöksiä sovelletaan kaikkiin pareihin samalla tavoin heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan riippumatta, jollei säännöksessä nimenomaan säädetä toisin. (HE 65/2015 vp.)

Voimassa olevassa sosiaaliturvalainsäädännössä pääosa avioliiton käsitteen sisältävistä säännöksistä on sellaisinaan sovellettavissa myös samaa sukupuolta oleviin aviopuolisoihin. On kuitenkin myös säännöksiä, jotka perustuvat ajatukseen avioliitosta naisen ja miehen välisenä suhteena ja jotka eroavat toisaalta avioliiton ja toisaalta rekisteröidyn parisuhteen osalta.

Sosiaaliturvalainsäädännössä on eroavuuksia avopuolisoiden, avioliiton ja avioliitonomaisten suhteiden määritelmässä. Useissa säännöksissä avopuolisot määritellään naiseksi ja mieheksi, jotka elävät jatkuvasti avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa. Toisaalta on myös avopuolisoita, avioliittoa ja avioliitonomaisia suhteita koskevia säännöksiä, jotka ovat sukupuolineutraaleja. Säännösten sanamuotojen eroista huolimatta niitä on soveltamiskäytännössä pääsääntöisesti tulkittu yhdenmukaisesti siten, että avopuolisoina on pidetty vain eri sukupuolta olevia pareja.

Sosiaaliturvalainsäädännöllä toteutetaan perustuslain (731/1999) 19 §:ssä säädettyä oikeutta sosiaaliturvaan. Perustuslain 19 §:n 1 momentin nojalla jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Saman pykälän 2 momentin perusteella jokaiselle taataan lailla oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden,

työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Perustuslain 19 §:n 3 momentin perusteella julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Saman pykälän 4 momentin mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.

Perustuslain 6 §:ssä säädetään yhdenvertaisuusperiaatteesta. Perustuslain 6 §:n 1 momentin nojalla ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Saman pykälän 2 momenttiin sisältyvän syrjintäkiellon mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Momentin loppuosan yleislausekkeen mukaan eri asemaan asettaminen ei siten saa perustua myöskään henkilöön liittyvään muuhun syyhyn. Perusoikeusuudistuksen esitöissä todetaan yleislausekkeen kattavan muun muassa seksuaalisen suuntautumisen (HE 309/1993 vp).

Perustuslain 22 §:n perusteella julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännös korostaa perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan pyrkimystä perusoikeuksien aineelliseen turvaamiseen (HE 309/1993 vp).

Avioliittolain muutoksen voimaantulon jälkeen avioliiton käsite lainsäädännössä ei ole riippuvainen avioliiton solmivien henkilöiden sukupuolista. Perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti myös avioliitonomaisen suhteen eli avioliiton käsitteen tulisi sosiaaliturvalainsäädännössä jatkossa olla yhtenäinen ja riippumaton parisuhteessa elävien henkilöiden sukupuolista.

1.1 Vanhempainpäivärahat

Sairausvakuutuslain (1224/2004) 9 luvussa säädetään vakuutetun oikeudesta vanhempainpäivärahaan, joita ovat äitiysraha, erityisäitiysraha, isyysraha ja vanhempainraha. Työsopimuslain (55/2001) 4 luvun 1 §:n mukaan työntekijällä on oikeus saada vapaaksi työstä sairausvakuutuslaissa tarkoitetut äitiys-, erityisäitiys-, isyys- ja vanhempainrahakaudet.

Vanhempainpäivärahajärjestelmä perustuu periaatteeseen, jonka mukaan oikeus vanhempainpäivärahaan saman lapsen perusteella on pääsääntöisesti enintään kahdella vakuutetulla. Oikeus vanhempainpäivärahoihin on lapsen juridisilla vanhemmilla tai lapsen juridisella vanhemmalla ja hänen avio- tai avopuolisollaan tai rekisteröidyllä puolisolillaan. Lisäksi oikeudet äitiys- ja isyysrahoihin määräytyvät pääsääntöisesti vanhemman sukupuolen perusteella.

Samaa sukupuolta olevien parien osalta vanhempainpäivärahäsäännökset ovat osin vaikeasti tulkittavia ja säännösten soveltaminen erilaisiin perhemuotoihin on haasteellista. Jotta vanhemman samaa sukupuolta oleva puoliso olisi oikeutettu vanhempainpäivärahoihin, puolisoitten parisuhteen tulee olla rekisteröity. Vanhemman samaa sukupuolta olevalla avopuolisolla ei ole oikeutta vanhempainpäivärahoihin. Jotta vanhemman rekisteröity puoliso saisi isyysrahaa, hänen tulee adoptoida puolisonsa enintään vuoden ikäinen lapsi (*perheen sisäinen adoptio*). Vastaavaa edellytystä ei ole eri sukupuolta olevilla pareilla.

Lapsen biologisella äidillä on oikeus äitiysrahaan 105 arkipäivältä ja vanhempainrahaan 158 arkipäivältä. Biologisen äidin miespuolisella aviopuolisolla, joka ei asu välien rikkoutumisen vuoksi äidistä erillään, tai miespuolisella avopuolisolla on oikeus vanhempain- ja isyysrahaan riippumatta hänen juridisesta suhteestaan lapseen. Isyysrahaa maksetaan enintään 54 arkipäivältä, joista äitiys- ja vanhempainrahakauden aikana isyysrahaa maksetaan enintään 18 arkipäivältä.

Lapsen adoptioäidillä on oikeus adoptiovanhemman vanhempainrahaan vähintään 200 arkipäivältä, jos hän on adoptoinut alle 7-vuotiaan lapsen. Adoptiovanhemman vanhempainrahaan ei kuitenkaan ole oikeutta, jos on adoptoinut aviopuolionsa tai rekisteröidyn puolionsa vuotta vanhemman lapsen. Adoptioäidillä ei ole oikeutta isyysrahaan. Poikkeuksena tähän on perheen sisäinen adoptio rekisteröidyssä parisuhteessa. Adoptioäidin miespuolisella aviopuolisolla, joka ei asu välien rikkoutumisen vuoksi äidistä erillään, on

oikeus vanhempainrahaan ja adoptioisällä on oikeus isyysrahaan. Adoptioäidin avopuolisolla ei ole oikeutta vanhempainpäivärahoihin.

Lapsen äidin naispuolisella puolisolalla on oikeus vanhempain- ja isyysrahaan vain, jos hän on rekisteröidyssä parisuhteessa äidin kanssa ja he asuvat yhdessä. Isyysrahaoikeus edellyttää lisäksi, että perheen sisäinen adoptio on vahvistettu. Muilta osin isyysrahaan sovelletaan samoja säännöksiä kuin isän isyysrahaan. Vanhempainpäivärahopäivien määrässä otetaan huomioon saman lapsen hoidon vuoksi rekisteröidylle puolisolalle jo myönnetty vanhempainpäivärahat, kuitenkin siten, että vanhempainpäivärahopäivien yhteismäärä on aina vähintään 200 arkipäivää. Jos lapsen äidille on myönnetty äitiysrahaa, myönnetään vanhempainrahaa kuitenkin aina enintään 158 arkipäivää, jolloin äidin rekisteröidyn puolison oikeus vanhempainrahaan alkaa äitiysrahakauden päättymisestä lukien. Äidin naispuolisella avopuolisolla ei ole oikeutta vanhempain- tai isyysrahaan.

Lapsen biologisen isän ja adoptioisän vanhempain- ja isyysrahaoikeuden edellytyksenä on avio- tai avoliitto lapsen äidin kanssa. Poikkeuksellisesti oikeus vanhempainrahaan on lapsen hoidosta vastaavalla isällä, jos isä on aiemmin ollut lapsen äidin kanssa avio- tai avoliitossa eikä äiti osallistu lapsen hoitoon. Vanhempainrahaa ei kuitenkaan makseta samalta ajalta, jolta lapsen äiti saa äitiysrahaa. Jos edellä mainitut edellytykset eivät täyty, isällä ei ole oikeutta vanhempain- tai isyysrahaan, vaikka hän asuisi lapsen kanssa ja hoitaisi lasta.

Jos adoptioisä on yksin adoptoinut alle 7-vuotiaan lapsen, hänellä on oikeus isyysrahaan 54 arkipäivältä ja adoptiovanhemman vanhempainrahaan vähintään 200 arkipäivältä. Adoptiovanhemman vanhempainrahaan ei kuitenkaan ole oikeutta, jos on adoptoinut aviopuolisonsa tai rekisteröidyn puolisonsa vuotta vanhemman lapsen.

Voimassa oleva lainsäädäntö on epäselvä miesparien osalta ja saattaa johtaa epä johdonmukaisiin tilanteisiin. Isän rekisteröityyn puolisoon sovelletaan rekisteröidyn parisuhteen osapuolta koskevia vanhempainpäivärahasäännöksiä eli sairausvakuutuslain 9 luvun 16 ja 17 §:ää. Säännösten edellytysten täytyessä isän rekisteröidyllä puolisolalla on oikeus vanhempainrahaan. Lapsen biologisella isällä ei kuitenkaan ole oikeutta vanhempainpäivärahoihin, jos lapsella on biologinen äiti, jonka kanssa isä ei ole avio- tai avoliitossa. Lisäksi lainsäädäntö on epäselvä sen suhteen, miten isyysrahaoikeus määräytyy, jos lapsella on kaksi adoptioisää, joista molemmat ovat oikeutettuja isyysrahaan.

1.2 Elatustuki

Elatustukilain (580/2008) 6 §:n mukaan lapsella on oikeus elatustukeen, kun elatusvelvollinen on laiminlyönyt elatusavun maksamisen, elatusapua ei ole vahvistettu maksettavaksi elatusvelvollisen puutteellisen elatuskyvyn vuoksi, elatusapu on vahvistettu maksettavaksi elatustukilain 9 §:ssä tarkoitettua täysimääräistä elatustukea pienempänä elatusvelvollisen puutteellisen elatuskyvyn vuoksi, isyyttä avioliiton ulkopuolella syntyneeseen lapseen nähden ei ole lainvoimaisesti vahvistettu, elatusapua ei ole voitu vahvistaa samanaikaisesti isyyden vahvistamisen kanssa, tai ottovanhempi on yksin ottanut lapsen ottolapsekseen, eikä lapsi ole ottovanhemman puolison lapsi tai ottolapsi taikka sellaisen henkilön lapsi, jonka kanssa ottovanhempi elää avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Elatustukilain 6 §:n 4 kohdan mukaan niissä tilanteissa, joissa lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella eikä lapsen isyyttä ole vahvistettu, on lapsella oikeus elatustukeen. Säännöstä sovelletaan nykyisin siten, että rekisteröityyn parisuhteeseen tai avioliitonomaisissa olosuhteissa elävälle naisparille syntyneelle lapselle, jonka osalta isyyttä ei ole vahvistettu, maksetaan elatustukea silloinkin, kun molemmat puoliset ovat lapsen juridisia vanhempia eli lapseen nähden elatusvelvollisia. Elatustukea siis maksetaan, vaikka lapsella tosiasiaassa olisi kaksi juridista vanhempaa, joilla vanhempina on elatusvelvollisuus lapseensa nähden.

Avoliittolain muutoksesta huolimatta isyyslain (11/2015) 2 §:n 1 momentin mukainen ns. isyysolettama säilyy ennallaan. Avoliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain sekä eräiden muiden lakien muutoksiin johtaneessa hallituksen esityksessä HE 65/2015 vp todetaan lapsen isyyden määräytyvän isyyslain mukaan. Edelleen todetaan, että isyyslain 2 §:n (*isyys avioliiton perusteella*) taustalla on ajatus

lapsen syntymisestä avioliitossa olevan miehen ja naisen välisen sukupuoliyhteyden seurauksena, joten on selvää, että säännöstä ei sovelleta kahden samaa sukupuolta olevan henkilön avioliiton aikana syntyneen lapsen isyyden toteamiseen avioliiton perusteella.

Isyysolettaman säilyessä ennallaan tulee lapsen äidin samaa sukupuolta olevasta aviopuolisosta lapsen juridinen vanhempi avioliittolain muutoksen jälkeenkin vain adoption kautta. Ainoastaan avioliiton nojalla ei samaa sukupuolta olevalla puolisoilla ole myöskään elatusvelvollisuutta toisen puolison syntyvään lapseen nähden. Elatusvelvollinen vanhempi hänestä tulee, jos hän adoptoi puolisonsa lapsen. Tästä huolimatta on mahdollista, että elatustuesta annetun lain 6 §:n 4 kohtaa ryhdyttäisiin tulkitsemaan sen sanamuodon perusteella siten, että koska lapsen äidillä on lapsen saadessaan aviopuoliso, katsottaisiin lapsen syntyneen avioliittoon. Näin lapsen oikeus elatustukeen saatettaisiin evätä siitä huolimatta, että isyyttä lapsen osalta ei olisi vahvistettu eikä lapsella muutoinkaan olisi kahta elatusvelvollista vanhempaa. Tällainen tilanne ei olisi elatustukilain hengen mukainen.

1.3 Säännökset ja soveltamiskäytäntö avioliiton osalta

Avopuolisoiden, avioliiton ja avioliitonomaisten suhteiden osalta sosiaaliturvalainsäädännössä on kolmenlaisia tilanteita: 1) Säännökset, jotka sanamuodoltaan ovat sukupuolineutraaleja, joiden tulkinta- ja soveltamiskäytäntö on jo nykyisin sukupuolineutraali ja joihin avioliittolain muutos ei aiheuta muutoksia. 2) Säännökset, jotka sanamuodoltaan ovat sukupuolineutraaleja, mutta joiden tulkinta- ja soveltamiskäytäntö ei ole sukupuolineutraali. Tarkoituksena on, että tulkinta- ja soveltamiskäytäntö muutettaisiin avioliittolain muutoksen johdosta sukupuolineutraaliksi. 3) Säännökset, jotka sanamuodoltaan eivät ole sukupuolineutraaleja ja jotka olisi avioliittolain muutoksen johdosta muutettava sukupuolineutraaliin muotoon.

1.3.1 Sanamuodoltaan ja soveltamiskäytännöltään sukupuolineutraalit säännökset

Lainsäädännössä on avopuolisoita, avioliittoa ja avioliitonomaisia suhteita koskevia säännöksiä, joiden sanamuoto on sukupuolineutraali ja joihin avioliittolain muutoksella ei ole vaikutusta. Tällaisia säännöksiä on esimerkiksi yrittäjän eläkelaiissa (1272/2006) sekä työtapaturma- ja ammattitautilaisissa (459/2015). Jo nyt sekä sanamuodoltaan että soveltamiskäytännöltään sukupuolineutraali on sosiaalihuoltolain (1301/2014) 30 §, jonka mukaan sosiaalihuoltoon on lähtökohtaisesti toteutettava siten, että avio- ja avopuolisoilla sekä muilla perheenjäsenillä on mahdollisuus asua yhdessä.

Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012) 14 §:n 2 momentin mukaan iäkkäille avio- ja avopuolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä. Säännöstä sovelletaan myös rekisteröidyssä parisuhteessa eläviin henkilöihin. Koska säännöksen tarkoituksena on iäkkäiden puolisoitten pitkäaikaisen kiintymyssuhteen suojaaminen myös tilanteissa, jossa toinen tai kumpikin heistä tarvitsee pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa muualla kuin aikaisemmassa kodissaan, säännöstä on käytännössä sovellettu myös samaa sukupuolta oleviin avopuolisoihin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteet on ulotettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvattun perhe-elämän suojan ja 14 artiklassa tarkoitetun syrjintäkiellon piiriin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulainsäädäntö on sanamuodoltaan sukupuolineutraali. Puolisolla on sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa (734/1992, asiakasmaksulaki) ja asetuksessa (912/1992, asiakasmaksuasetus) merkitystä määriteltäessä tulosidonnaisia maksuja, jolloin eräissä tapauksissa myös puolison tulot otetaan huomioon maksua määrättäessä. Sukupuolineutraali ilmaisu esiintyy asiakasmaksulain pitkäaikaisesta laitoshoidosta perittävän maksun perusteita koskevassa 7 c §:ssä, maksukykyä määriteltäessä huomioon otettavia tekijöitä käsittelevässä 10 §:ssä, pitkäaikaisen laitoshoidon maksun määräämisen perusteena olevia tuloja koskevassa 10 b §:ssä ja viranomaisten tiedonsaantioikeutta koskevassa 14 a §:ssä. Asiakasmaksuasetuksen 2 §:ssä on määritelty perheen käsite. Sen mukaan perheellä tarkoitetaan yhteistaloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa eläviä henkilöitä sekä molempien samassa taloudessa eläviä alaikäisiä lapsia. Säännöksen mukaan palvelun käyttäjällä tarkoitetaan yhtä tai useampaa henkilöä, joka käyttää sosiaali- ja terveydenhuollon palvelua tai johon palvelu kohdistuu.

Kotipalvelussa palvelun käyttäjäksi katsotaan lapsen ohella hänen kanssaan yhteistaloudessa elävät vanhempansa tai muut huoltajansa. Koska säännöksiä soveltavat monet eri tahot, tietoa siitä, onko säännöksiä sovellettu samaa sukupuolta oleviin pareihin, ei ole.

1.3.2 Säännökset, joiden sanamuoto on sukupuolineutraali, mutta soveltamiskäytäntö ei ole

Lainsäädännössä esiintyy sanamuodoltaan sukupuolineutraaleja avopuolisoita, avoliittoa ja avioliitonomaisia suhteita koskevia säännöksiä, joiden soveltamiskäytännössä avopuolisoiksi on katsottu vain mies ja nainen. Avioliittolain muutos vaikuttaa näiden säännösten tulkintaan siten, että avopuolisoiksi voidaan katsoa myös samaa sukupuolta olevat henkilöt. Tällaisia säännöksiä on esimerkiksi lapsilisälaissa (796/1992), lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetussa laissa (1128/1996), maatalousyrittäjien lomituspäätöksissä (1231/1996), turkistuttajien lomituspäätöksistä annetussa laissa (1264/2009) sekä peronhoitajien sijaisavusta annetussa laissa (1238/2014).

Lapsilisä

Lapsilisälain 7 §:n 3 momentin mukaista lapsilisän yksinhuoltajakorotusta maksetaan jokaisesta vanhemman luona asuvasta, lapsilisään oikeutetusta lapsesta. Vuonna 2016 yksinhuoltajakorotus on 48,55 euroa kuukaudessa. Yksinhuoltajakorotuksen lapsilisään saa, jos henkilö ei ole avio- tai avoliitossa tai hän on muuttanut puolisoistaan erilleen yhteiselämän lopettamiseksi. Korotuksen saa, vaikka lapsen vanhemmilla olisi yhteishuoltajuus. Korotus myönnetään olosuhteiden muutosta seuraavan kuukauden alusta.

Lapsilisälain 7 §:n 3 momentin mukaan yksinhuoltajana ei pidetä henkilöä, joka avoliittoa solmimatta jatkuvasti elää yhteisessä taloudessa avoliitonomaisissa olosuhteissa toisen henkilön kanssa. Huolimatta säännöksen sukupuolineutraalista sanamuodosta säännöstä ei nykyisin sovelleta avoliitossa asuviin samaa sukupuolta oleviin henkilöihin. Avioliittolain muutoksen tultua voimaan säännöksen tulkinta muuttuu siten, että samaa sukupuolta olevat henkilöt katsottaisiin avoliitonomaisissa olosuhteissa eläviksi henkilöiksi samoin perustein kuin eri sukupuolta olevat, avoliitonomaisissa olosuhteissa elävät henkilöt. Tulkinta vaikuttaa siihen, olisiko lapsesta oikeus lapsilisän yksinhuoltajakorotukseen.

Lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuki

Lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain 2 §:n 1 kohdan mukaan perheellä tarkoitetaan yhteistaloudessa eläviä vanhempia tai muita huoltajia sekä vanhemman tai muun huoltajan kanssa yhteistaloudessa avoliitossa tai avoliitonomaisissa olosuhteissa elävää henkilöä alaikäisine lapsineen.

Lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain mukainen lasten kotihoidon tuki koostuu hoitorahasta ja tulositonnaisesta hoitolisästä. Lain 4 §:n 2 momentissa säädetään kotihoidon tuen hoitorahasta. Vuonna 2016 hoitoraha on yhdestä perheen alle 3-vuotiaasta lapsesta 341,27 euroa kuukaudessa ja kustakin seuraavasta perheen alle 3-vuotiaasta lapsesta 102,17 euroa kuukaudessa. Yli 3-vuotiaista, alle kouluikäisistä sisaruksista hoitoraha on 65,65 euroa kuukaudessa. Lain 5 §:n mukaan kotihoidon tuen hoitolisää maksetaan perheen yhdestä kotihoidon tuen hoitorahaan oikeuttavasta lapsesta. Hoitolisää maksetaan perheen tulotason mukaan. Hoitolisän määrä vuonna 2016 on enintään 182,64 euroa kuukaudessa.

Yksityisen hoidon tukea saa, jos perheen alle kouluikäistä lasta hoitaa palkattu hoitaja tai yksityinen päivähoiton tuottaja. Yksityisen hoidon tukeen kuuluu kustakin lapsesta maksettava, 173,74 euron suuruinen kuukausittainen hoitoraha, 63,93 euron suuruinen kuukausittainen alennettu hoitoraha esikoululaisesta tai 20 tunnin varhaiskasvatuksen piirissä olevasta lapsesta, sekä enintään 146,11 euron suuruinen kuukausittainen hoitolisä. Lisäksi kunta voi maksaa kuntalisää.

Rekisteröidyn puolison tulot huomioidaan kotihoidon ja yksityisen hoidon tuen hoitolisää määriteltäessä. Avioliitonomaisissa olosuhteissa asuvan samaa sukupuolta olevan puolison tuloja ei huomioida huolimatta siitä, että lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain 2 §:n 1 kohdan mukainen perhekäsitemalli on ilmaistu sukupuolineutraalisti.

Avoliittolain muutoksen voimaan tullessa perhekäsitteen tulkinta muuttuu sukupuolineutraaliksi myös avioliitonomaisissa olosuhteissa elävien henkilöiden osalta. Näin ollen samaa sukupuolta olevien, avioliitonomaisissa olosuhteissa elävien henkilöiden katsottaisiin kuuluvan samaan perheeseen samoin perustein kuin eri sukupuolta olevien, avioliitonomaisissa olosuhteissa elävien henkilöiden. Perhekäsitteen muutos vaikuttaa saman perheen sisällä maksettavaan hoitorahaan ja hoitolisään.

Erityishoitoraha

Oikeudesta erityishoitorahaan säädetään sairausvakuutuslain 10 luvun 1 §:ssä. Erityishoitoraha on tarkoitettu korvaamaan lyhytaikaista tai tilapäistä ansionmenetystä, joka aiheutuu vakuutetun osallistumisesta lapsensa sairaudesta tai vammasta johtuvaan hoitoon tai kuntoutukseen. Erityishoitorahaan on oikeus sairausvakuutuslain 10 luvun 2 §:ssä säädettyjen edellytysten täytyttyä vakuutetulla, joka hoitaa omaa tai aviopuolisonsa lasta, ottolasta tai muuta lasta, jota vakuutettu vanhemman tavoin tosiasiallisesti hoitaa. Aviopuoliso on rinnastetaan henkilö, jonka kanssa vakuutettu avioliittoa solmimatta jatkuvasti elää yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa. Avopuolisoa koskeva säännös on sanamuodoltaan sukupuolineutraali. Avoliittolain muutoksen tultua voimaan säännöstä tulkitaan siten, että aviopuoliso on rinnastettaisiin myös samaa sukupuolta oleva avopuoliso.

Sotilasavustuslaki

Sotilasavustuslain (781/1993) 4 §:n perusteella avustukseen oikeutetulla asevelvollisen omaisella tarkoitetaan asevelvollisen aviopuolisoa, joka ei väliin rikkoutumisen vuoksi asu erillään puolisostaan, asevelvollisen kanssa avioliittoa solmimatta jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa elävää henkilöä, jolla on asevelvollisen kanssa yhteinen alaikäinen lapsi huollettavana sekä asevelvollisen omaa tai hänen aviopuolisonsa alaikäistä lasta, ottolasta tai asevelvollisen luokse yksityisesti pysyväisluonteisesti sijoitettua lasta, joka on hänen huollettavanaan. Pykälään sisältyvän avoliittokäsitteen tulkinta muuttuu avoliittolain muutoksen voimaan tullessa siten, että asevelvollisen omaisella tarkoitettaisiin asevelvollisen kanssa avioliittoa solmimatta jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa elävää henkilöä sukupuolesta riippumatta, jos hänellä on asevelvollisen kanssa yhteinen alaikäinen lapsi huollettavana.

Laki takuueläkkeestä

Takuueläkkeestä annetussa laissa (703/2010) ei ole avopuolison määritelmää, mutta avopuoliso on mainittu kahdessa säännöksessä. Säännöksiä on vakiintuneesti tulkittu siten, että avopuolisoiden on oltava eri sukupuolta.

Lain 17 §:n 3 momentissa säädetään, että vankeusrangaistuksen vuoksi keskeytetty takuueläke tai osa siitä voidaan maksaa toimeentulon turvaamiseksi eläkkeensaajan avio- tai avopuolisolle ja 16 vuotta nuoremmille lapsille. Lain 18 §:ssä säädetään takuueläkkeen maksamisesta kunnan toimielimelle tilanteessa, jossa eläkkeen maksaminen saajalle itselleen vaarantaa eläkkeensaajan tai hänen omaistensa toimeentulon. Pykälän 2 momentin mukaan esityksen takuueläkkeen maksamisesta kunnan toimielimelle voi tehdä myös eläkkeensaajan avopuoliso.

Avoliittolain muutoksen voimaan tullessa avoliiton käsitteen tulkinta muuttuu sukupuolineutraaliksi, jolloin pykälissä olevaa mainintaa avopuolisosta sovellettaisiin myös samaa sukupuolta oleviin henkilöihin.

Maatalousyrittäjän eläkelaki

Maatalousyrittäjän eläkelain (1280/2006) 3 §:ssä säädetään, mitä tarkoitetaan maatalousyrittäjällä. Tällaisena pidetään myös henkilöä, joka tekee pykälässä mainittua työtä ja jatkuvasti elää maatalousyrittäjän kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa eli avoliitossa.

Lain 5 §:ssä säädetään siitä, milloin osakeyhtiössä tai muussa yhteisössä johtavassa asemassa työskentelevää henkilöä pidetään maatalousyrittäjänä henkilön sekä hänen avio- tai avopuolisensa suoran tai välillisen omistussuuden kautta. Jos maatalousyrittäjän avopuoliso työskentelee osakeyhtiössä tai muussa yhteisössä, voidaan myös häntä pitää edellä mainittujen lainkohtien mukaisten edellytysten täytyessä maatalousyrittäjänä.

Lain 18 §:ssä säädetään viljelmän työtulon jakautumisesta avio- tai avopuolisoiden kesken. Lain 26 §:ssä säädetään maatalousyrittäjän vastuusta samassa yrityksessä vakuutetun avio- tai avopuolisensa ja perheenjäsenensä työeläkevakuutusmaksuista.

Laissa ei ole otettu kantaa avoliitossa olevan henkilön sukupuoleen, mutta säännöksiä on vakiintuneesti tulkittu siten, että avopuolisoiden on oltava eri sukupuolta. Avioliittolain muutoksen voimaan tullessa avoliiton käsitteen tulkinta muuttuu sukupuolineutraaliksi, jolloin pykälissä olevaa mainintaa avopuolisosta sovellettaisiin myös samaa sukupuolta oleviin henkilöihin.

Maatalousyrittäjien lomituspalvelulaki

Maatalousyrittäjien lomituspalvelulaissa ei säädetä avoliiton määritelmästä. Lain 25 §:ssä säädetään itse hankitusta lomittajasta ja siitä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta. Pykälän 2 momentin mukaan kustannuksia ei korvata, jos 1) maatalousyrittäjä tai hänen perheenjäsenensä taikka maatalousyrittäjän toinen yrittäjä tai hänen perheenjäsenensä on suoraan tai välillisesti tuottanut palvelut tai 2) lomittajana on toiminut maatalousyrittäjä, hänen perheenjäsenensä, maatalousyrittäjän toinen yrittäjä tai hänen perheenjäsenensä. Kyseisen pykälän 3 momentin mukaan 2 momentissa tarkoitetuksi perheenjäseneksi katsotaan maatalousyrittäjän tai maatalousyrittäjän toisen yrittäjän avio- tai avopuoliso sekä henkilö, joka elää maatalousyrittäjän tai maatalousyrittäjän toisen yrittäjän taloudessa ja on hänelle tai hänen avio- tai avopuolisolleen sukua suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa.

Avopuolisoiksi katsotaan mies ja nainen, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, mutta elävät jatkuvasti avoliitossa eli yhteisessä taloudessa ja muutoinkin avioliitonomaisissa olosuhteissa. Avioliitossa oleviksi katsottuihin henkilöihin sovelletaan vastaavia säännöksiä kuin avioliitossa oleviin henkilöihin.

Henkilön määrittelemisen maatalousyrittäjän tai maatalousyrittäjän toisen yrittäjän avopuolisoksi vaikuttaa siihen, voidaanko maatalousyrittäjän itse hankittu lomitus ja siitä aiheutuvat kustannukset korvata valtion varoista. Avioliittolain muutoksen voimaan tullessa avopuolisoinen käsite muuttuu sukupuolineutraaliksi, jolloin itse hankittua lomitusta ja siitä aiheutuvia kustannuksia ei korvattaisi, mikäli lomittajana on toiminut maatalousyrittäjän tai maatalousyrittäjän toisen yrittäjän samaa sukupuolta oleva avopuoliso.

Laki turkistuottajien lomituspalveluista

Turkistuottajien lomituspalveluista annetussa laissa ei säädetä avoliiton määritelmästä. Lain 7 a §:ssä säädetään itse hankitusta lomittajasta ja siitä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta. Pykälän 2 momentin mukaan kustannuksia ei korvata, jos 1) turkistuottaja tai hänen perheenjäsenensä taikka turkistilan toinen yrittäjä tai hänen perheenjäsenensä on suoraan tai välillisesti tuottanut palvelut tai 2) lomittajana on toiminut turkistuottaja, hänen perheenjäsenensä, turkistilan toinen yrittäjä tai hänen perheenjäsenensä. Pykälän 3 momentissa säädetään, että perheenjäseneksi katsotaan turkistuottajan tai turkistilan toisen yrittäjän avio- tai avopuoliso sekä henkilö, joka elää turkistuottajan tai turkistilan toisen yrittäjän taloudessa ja on hänelle tai hänen avio- tai avopuolisolleen sukua suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa.

Avopuolisoiksi katsotaan mies ja nainen, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, mutta elävät jatkuvasti avoliitossa eli yhteisessä taloudessa ja muutoinkin avioliitonomaisissa olosuhteissa. Avioliitossa oleviksi katsottuihin henkilöihin sovelletaan vastaavia säännöksiä kuin avioliitossa oleviin henkilöihin.

Henkilön määrittelemisen turkistuottajan tai turkistilan toisen yrittäjän avopuolisoksi vaikuttaa siihen, voidaanko turkistuottajan itse hankittu lomitus ja siitä aiheutuvat kustannukset korvata valtion varoista. Avioliittolain muutoksen voimaan tullessa avopuolisoinen käsite muuttuu sukupuolineutraaliksi, jolloin itse

hankittua lomitusta ja siitä aiheutuvia kustannuksia ei korvattaisi, mikäli lomittajana on toiminut turkistuottajan tai turkistilan toisen yrittäjän samaa sukupuolta oleva avopuoliso.

Laki poronhoitajien sijaisavusta

Poronhoitajien sijaisavusta annetussa laissa ei säädetä avioliiton määritelmästä. Lain 3 §:n 2 kohdan mukaan perheenjäsenellä tarkoitetaan muun muassa puolisoa. Lain 3 §:n 3 kohdassa määritellään puoliseksi avopuoliso ja henkilö, jonka kanssa poronhoitaja jatkuvasti elää yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa. Lain 5 §:ssä säädetään korvauksen perusteena olevasta työstä. Pykälän mukaan kustannuksia voidaan korvata vain, jos ne ovat johtuneet sellaisten sijaisavun suorittamisajankohtana välttämättömien poronhoitotöiden hoitamisesta, jotka poronhoitaja olisi itse tehnyt omaan, perheenjäsenensä tai paliskunnan lukuun, jollei olisi ollut työkyvytön. Kustannuksia ei korvata 2 momentin 1 kohdan mukaan, jos poronhoitajan perheenjäsen olisi voinut tehdä sijaisen tekemän työn.

Avopuolisoiksi katsotaan mies ja nainen, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, mutta elävät jatkuvasti avioliitossa eli yhteisessä taloudessa ja muutoinkin avioliitonomaisissa olosuhteissa. Avioliitossa oleviksi katsottuihin henkilöihin sovelletaan vastaavia säännöksiä kuin avioliitossa oleviin henkilöihin.

Henkilön määrittelemine poronhoitajan avopuoliseksi vaikuttaa siihen, voidaanko poronhoitajan sijaisavusta aiheutuneita kustannuksia korvata valtion varoista. Avioliittolain muutoksen voimaan tullessa perheenjäsenen käsite muuttuu sukupuolineutraaliksi, jolloin poronhoitajan sijaisapua ja siitä aiheutuvia kustannuksia ei korvattaisi, mikäli sijaisena on toiminut poronhoitajan samaa sukupuolta oleva avopuoliso.

1.3.3 Säännökset, joiden sanamuoto ei ole sukupuolineutraali

Useissa laeissa on avioliitonomaisia suhteita ja avioliittoa koskevia säännöksiä, joissa avopuolisot määritellään sukupuoleltaan naiseksi ja mieheksi. Tällaisia säännöksiä on sairausvakuutuslaissa, asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetussa laissa (1573/1993), työttömyysturvalaissa (1290/2002), kansaneläkeläissa (568/2007), eläkkeensaajan asumistuesta annetussa laissa (571/2007), yleisestä asumistuesta annetussa laissa (938/2014) ja toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997). Kyseiset säännökset eivät sovellu sanamuodoltaan samaa sukupuolta oleviin pareihin.

Oikeuskäytännössä vakuutusosoikeus on soveltanut työttömyysturvalain säännöksiä myös samaa sukupuolta olevaan pariin, jonka parisuhde ei ollut rekisteröity, vaikka laissa avioliitto on määritelty naisen ja miehen väliseksi suhteeksi (1038/2011/4208, 22.11.2012). Vakuutusosoikeus arvioi säännösten soveltamista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella, koskien Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvattua oikeutta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta ja 14 artiklaan sisältyvää syrjinnän kieltoa.

2 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

2.1 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on parantaa eri ja samaa sukupuolta olevien parien yhdenvertaista oikeutta sosiaaliturvaan. Esityksellä edistetään perustuslain 6 §:ssä tarkoitettua yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumista julkisen vallan toimenpitein perustuslain 22 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

Lainsäädännössä avioliiton käsite muuttuu sukupuolineutraaliksi 1 päivänä maaliskuuta 2017 voimaantulevalla avioliittolain muutoksella. Tarkoituksena on, että avioliittolain muutoksen seurauksena myös sosiaaliturvalainsäädännön avioliitonomaisen suhteen eli avioliiton käsite muuttuu sukupuolineutraaliksi.

Esityksen tavoitteena on tehdä sosiaaliturvalainsäädäntöön avioliittolain muutoksesta johtuvat välttämättömät muutokset siten, että ne tulevat voimaan samanaikaisesti avioliittolain muutoksen kanssa. Säännöksiä muutetaan tarvittaessa siten, että ne soveltuvat myös samaa sukupuolta oleviin pareihin.

Tarkoituksena on, että sosiaaliturvalainsäädännön avopuolisoita, avoliittoa ja avioliitonomaisia suhteita koskevia säännöksiä sovellettaisiin 1 päivästä maaliskuuta 2017 lukien kaikkiin pareihin samalla tavoin heidän sukupuolestaan riippumatta, jollei säännöksessä nimenomaan säädetä toisin.

2.2 Keskeiset ehdotukset

2.2.1 Sairausvakuutuslaki

Sairausvakuutuslain 1 luvun 4 §:n perheenjäsenen määritelmä ehdotetaan muutettavaksi siten, että perheenjäsenellä tarkoitettaisiin myös vakuutetun samaa sukupuolta olevaa avopuolisoa.

Perheenjäsenen määritelmän muuttaminen laajentaisi lain 1 luvun 4 §:n oman työn määritelmää siten, että omalla työllä tarkoitettaisiin myös samaa sukupuolta olevan avopuolison yrityksessä, liikkeessä tai ammatissa taikka maa-, metsä-, koti- tai muussa taloudessa suoritettua työtä. Oman työn määritelmän muutos vaikuttaisi sairauspäivärahoja, vanhempainpäivärahoja, erityishoitorahaa ja työterveyshuollon korvauksia koskeviin sairausvakuutuslain säännöksiin sekä kuntoutusrahaa koskeviin Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain (566/2005) säännöksiin.

Perheenjäsenen määritelmän muuttaminen laajentaisi sairausvakuutuslain 16 luvun 1 §:ssä säädettyä henkilöpiiriä, jolle työpaikkakassalla on oikeus toimia sairausvakuutuslaissa säädettyjen korvauksien ja etuuksien antajana. Lisäksi perheenjäsenen määritelmän muutoksella olisi vaikutusta lain 18 luvun 14 ja 15 §:ssä säädettyihin sairausvakuutuksen sairaanhoitomaksun ja sairausvakuutuksen päivärahamaksun maksuperusteisiin.

Vanhempainpäivärahat

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 4 päivänä helmikuuta 2015 työryhmän arvioimaan monimuotoisten perheiden yhdenvertaista oikeutta vanhempainpäivärahoihin. Työryhmä katsoi loppuraportissaan (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:45), että vanhempien, avio- ja avopuolisoiden ja rekisteröityjen puolisoitten erilainen kohtelu vanhempainpäivärahaajärjestelmässä seksuaalisen suuntautumisen perusteella ei ole perusteltua. Silloin, kun kyse on samasta päivärahaetuudesta, etuuden myöntämisen edellytysten tulisi olla samat kaikkien etuudenhakijoiden kohdalla.

Työryhmä teki useita ehdotuksia monimuotoisten perheiden yhdenvertaisuuden parantamiseksi vanhempainpäivärahaajärjestelmässä. Työryhmän ehdotuksia ei ehdoteta toteutettaviksi laajemmin tässä yhteydessä, vaan niistä ehdotetaan toteutettaviksi sukupuolineutraalin avioliittolain edellyttämät muutokset.

Vanhempainpäivärahasäännöksiä ehdotetaan muutettaviksi siten, että lapsen äidin naispuolisella avio- tai avopuolisolla olisi oikeus vanhempain- ja isyysrahaan samoin perustein kuin lapsen äidin miespuolisella avio- tai avopuolisolla. Parisuhteen rekisteröinti vanhempain- ja isyysrahaoikeuden edellytyksenä ehdotetaan poistettavaksi. Lisäksi perheen sisäinen adoptio isyysrahaoikeuden edellytyksenä ehdotetaan poistettavaksi. Ehdotetut muutokset eivät vaikuttaisi vanhempainpäivärahausien pituuteen.

Rekisteröidyssä parisuhteessa eläviin puolisoihin sovellettaisiin jatkossa rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 8 §:n nojalla samoja vanhempainpäivärahasäännöksiä kuin aviopuolisoihin.

Adoptiolain 8 §:n mukaan aviopuolisot voivat avioliiton aikana adoptoida alaikäisen lapsen vain yhdessä. Aviopuoliso voi kuitenkin yksin adoptoida aviopuolionsa lapsen tai oman lapsensa, joka on aikaisemmin annettu adoptiolapseksi. Adoptiolain 9 §:n mukaan muut kuin aviopuolisot eivät voi adoptoida yhdessä. Avioliittolain muutos mahdollistaa perheen ulkoisen adoption samaa sukupuolta olevalle avioparille adoptiolain mukaisesti.

Yhdessä adoptoivalle samaa sukupuolta olevalle avioparille ehdotetaan oikeutta yhteen isyysrahakauteen perheen ulkoisessa adoptiossa, kuten yhdessä adoptoivalla eri sukupuolta olevalle avioparilla nykyisin on. Samaa sukupuolta olevat adoptiovanhemmat voisivat sopia, kumpi heistä isyysrahakauden käyttää.

Lisäksi ehdotetaan eräitä tarkentavia säännöksiä koskien adoptiovanhemman oikeutta vanhempainrahaan ja isyysrahaan perheen sisäisen adoption perusteella.

2.2.2 Elatustukilaki

Elatustukilain 6 §:ää ehdotetaan täsmennettäväksi. Tarkoituksena on turvata lapsen oikeus elatustukeen niissä tilanteissa, joissa lapsi on syntynyt samaa sukupuolta olevien henkilöiden avioliittoon, eli isyyslain 2 §:n 1 momentin tarkoittamassa mielessä avioliiton ulkopuolella, eikä lapsella ole kahta elatusvelvollista vanhempaa, koska äidin puoliso ei ole adoptoinut lasta. Lapsen elatus tulee turvata myös sinä aikana, jonka mahdollinen adoptioprosessi kestää.

Sääntelyn selkeyden vuoksi elatustukilain 8 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti. Ehdotetussa säännöksessä elatustuen piiristä suljettaisiin pois ne tilanteet, joissa naisen ja miehen välisen avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselle maksetaan elatustukea isyyden vahvistamatta jättämisen vuoksi lain 6 §:n 4 kohdan perusteella, mutta hänellä tosiasiaa on kaksi elatusvelvollista vanhempaa. Siten sellaiset kahden naisen perheessä elävät lapset, joilla on kaksi elatusvelvollista vanhempaa, jäisivät jatkossa elatustuen ulkopuolelle.

2.2.3 Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta

Asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain 2 a §:ssä säädetty perheenjäsenen määritelmä ehdotetaan muutettavaksi siten, että perheenjäsenellä tarkoitettaisiin myös samaa sukupuolta olevaa avopuolisoa.

Perheenjäsenyydellä on vaikutusta Suomen asumisperusteiseen sosiaaliturvaan kuulumiselle, kun henkilö muuttaa Suomeen tai lähtee Suomesta tietyn työn, tehtävän tai opiskelun vuoksi.

Asumisperusteiseen sosiaaliturvaan kuuluvat Suomessa vakinaisesti asuvat henkilöt. Suomeen muuttavan henkilön Suomessa asumisen vakinaisuutta osoittavana seikkana otetaan huomioon muun muassa se, että hän on Suomessa vakinaisesti asuvan henkilön perheenjäsen.

Asumisperusteista sosiaaliturvalainsäädäntöä sovelletaan myös ulkomailla oleskelemaan henkilöön, jos ulkomailla oleskelun syy on työskentely Suomen ulkomaan edustustossa tai Suomen valtion palveluksessa. Sama koskee Suomesta lähetettyä lähetystyöntekijää ja kehitysysteistyöntekijää. Jos yli vuoden ulkomailla oleskeleva henkilö on suomalaisen työnantajan lähettämä tai paikalta palkkaama työntekijä taikka päätoiminen opiskelija, tutkija tai apurahansaaja, sosiaaliturvalainsäädännön soveltamista jatketaan häneen, jos hänellä on kiinteät siteet Suomeen. Näiden henkilöiden mukana ulkomailla oleva perheenjäsen voi myös edelleen kuulua Suomen asumisperusteiseen sosiaaliturvaan, jollei hän työnteon perusteella kuulu jonkin muun valtion sosiaaliturvaan tai hänellä ei ole kiinteämpiä siteitä muualle kuin Suomeen. Arvioitaessa henkilön kiinteitä siteitä Suomeen huomioon otetaan toisessa maassa oleskelun ja asumisen kesto ja jatkuvuus sekä perhesiteet.

Perheenjäsenen määritelmän muuttaminen laajentaisi 2 a §:ssä säädettyä henkilöpiiriä siten, että aviopuoliso on rinnastettaisiin myös samaa sukupuolta oleva avopuoliso.

2.2.4 Työttömyysturvalaki

Työttömyysturvalaissa sovellettavasta avoliiton määritelmästä säädetään lain 1 luvun 7 §:ssä. Puolisoiksi katsotaan mies ja nainen, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, mutta elävät jatkuvasti avoliitossa eli yhteisessä taloudessa ja muutoinkin avioliitonomaisissa olosuhteissa. Avoliitossa oleviksi katsottuihin henkilöihin sovelletaan vastaavia säännöksiä kuin avioliitossa oleviin henkilöihin. Henkilöiden katsominen

puolisoiksi vaikuttaa usean työttömyysturvalain säännöksen soveltamiseen. Säännöksiä, joiden soveltamisessa puolison käsitteellä on merkitystä, ovat 1 luvun 6 §, 2 a luvun 3 §, 4 luvun 8 § ja 6 luvun 6 §. Avoliiton käsite ehdotetaan muutettavaksi sukupuolineutraaliksi. Avoliiton voisivat muodostaa miehen ja naisen lisäksi myös kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä.

Lain 1 luvun 6 §:n mukaan yrityksen osaomistajan puolisoiksi määritelty henkilö katsotaan hänen perheenjäsenekseen. Henkilön määrittelyminen yrityksen osaomistajan puolisoiksi saattaa vaikuttaa siihen, katsotaanko osaomistajan olevan yrittäjä. Yrityksen osaomistajan katsomisesta työttömyysturvalain mukaiseksi yrittäjäksi säädetään lain 1 luvun 6 §:n 2 momentissa. Määriteltäessä säännöksen edellyttämää omistusosuutta yrityksestä otetaan huomioon myös osaomistajan puolison omistusosuus. Avoliiton käsite ehdotetaan muutettavaksi sukupuolineutraaliksi, jolloin myös osaomistajan kanssa avoliitossa elävän samaa sukupuolta olevan henkilön omistusosuus otettaisiin huomioon arvioitaessa sitä, pidetäänkö osaomistajaa yrittäjänä. Jos yrittäjän perheenjäseneksi katsottava avopuoliso työskentelee yrityksessä, voidaan myös häntä pitää lain 1 luvun 6 §:n mukaisten edellytysten täyttyessä yrittäjänä. Siten muutoksen johdosta sellaisia henkilöitä, joita ei ole ennen lainmuutosta pidetty työttömyysturvalain mukaisina yrittäjinä, voidaan muutoksen johdosta ryhtyä arvioimaan yrittäjinä.

Lain 2 a luvun 3 §:n mukaan henkilöllä on pätevä syy erota työstä muuttaakseen viikon kuluessa eroamisesta lukien toiselle paikkakunnalle, jossa hänen puolisoillaan on toimeentulon turvaava pysyväisluontoinen työ tai vastaavaa yritystoimintaa. Lisäksi edellytetään, että työpaikka sijaitsee uuden asuinpaikan mukaan määräytyvän työssäkäyntialueen ulkopuolella, tai että henkilön päivittäisen työmatkan kesto ylittäisi muuton jälkeen kokoaikatyössä keskimäärin kolme tuntia ja osa-aikatyössä keskimäärin kaksi tuntia. Lain 1 luvun 7 §:n mukaisen puolison määritelmän perusteella henkilöllä olisi pätevä syy erota työstä vain muuttaakseen eri sukupuolta olevan henkilön kanssa avoliittoon. Säännöksen tulkinta on kuitenkin muuttunut vakuutusosoikeuden 22.11.2012 tekemän ratkaisun 1038/2011/4208 perusteella. Ratkaisussa vakuutusosoikeus katsoi, että erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö huomioon ottaen henkilöllä katsottiin olevan pätevä syy erota työstä muuttaakseen samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa avoliittoon.

Lain 4 luvun 8 §:ssä säädetään lasten kotihoidon tuen vaikutuksesta työttömyysetuuteen. Työttömyysetuudesta vähennetään työnhakijan tai hänen puolisonsa saama lasten kotihoidon tuki. Puolison saamaa kotihoidon tukea ei kuitenkaan vähennetä, jos puoliso itse hoitaa lasta eikä hänellä tämän tai samanaikaisesti maksettavan äitiys-, erityisäitiys-, isyys- tai vanhempainrahan vuoksi olisi oikeutta työttömyysetuuteen. Jos molemmat puoliset ovat työttömänä saaden työttömyysetuutta, vähennys tehdään kotihoidon tukea saavan puolison työttömyysetuudesta. Ehdotettavan lainmuutoksen johdosta työttömyysetuudesta voitaisiin vähentää myös samaa sukupuolta olevan avopuolison saama kotihoidon tuki.

Sukupuolineutraalin avoliittokäsitteen käyttöön ottaminen vaikuttaa myös työttömyysturvalain 6 luvun 6 §:n soveltamiseen. Kyseisessä säännöksessä säädetään työttömyysetuuden lapsikorotuksesta. Säännöksen mukaan työttömyyspäivärahan saajalle, jolla on huollettavanaan 18 vuotta nuorempi lapsi, maksetaan päiväraha korotettuna lapsikorotuksella. Lain 7 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan lapsikorotusta maksetaan vastaavasti myös työmarkkinatuen saajalle. Työttömyysetuuden saajan huollettavana lapsena pidetään myös avopuolison lasta, jos tämä asuu työttömyysetuuden saajan kanssa samassa taloudessa. Vuonna 2016 lapsikorotus on yhdestä lapsesta 5,27 e/pv, kahdesta lapsesta yhteensä 7,74 e/pv ja kolmesta tai sitä useammasta lapsesta yhteensä 9,98 e/pv.

2.2.5 Kansaneläkelaki

Kansaneläkelaiissa avoliiton määritelmästä säädetään 5 §:ssä, jonka mukaan avoliitolla tarkoitetaan sitä, että mies ja nainen elävät jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa olematta keskenään avioliitossa. Avio- ja avoliitto vaikuttavat kansaneläkkeen määrään. Vuonna 2016 yksin asuvan kansaneläkkeen täysi määrä on 634,30 euroa kuukaudessa ja avio- tai avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevalla kansaneläkkeen täysi määrä on 562,62 euroa kuukaudessa. Täyden kansaneläkkeen määrä on kuukaudessa 71,68 euroa pienempi, jos henkilö on avio- tai avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa.

Kansaneläkelain 5 § ehdotetaan muutettavaksi siten, että avoliitolla tarkoitettaisiin sitä, että kaksi henkilöä elää jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa olematta keskenään avioliitossa. Samaa sukupuolta olevien henkilöiden katsominen avopuolisoiksi voi laskea henkilölle maksettavan kansaneläkkeen määrää tai henkilö voi menettää oikeuden kansaneläkkeeseen. Henkilö voi saada täyttää kansaneläkettä vain silloin, kun hän ei saa lainkaan työeläkkeitä tai niiden bruttoyhteismäärä on enintään 55,95 euroa kuukaudessa. Tuloraja, jolla ei saa lainkaan kansaneläkettä, on yksin asuvalla 1 311,05 euroa kuukaudessa ja avio- tai avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olevalla 1 167,71 euroa kuukaudessa.

Kansaneläkeläisissä on säännöksiä, joissa avopuolison käsite vaikuttaa esimerkiksi kansaneläkkeen tarkistamisajankohtaan (24 §) ja leskeneläkkeen jatkoeläkkeen määrään (30 §). Lapsikorotusta maksetaan lain 51 §:n mukaan, jos eläkkeensaajan tai hänen avio- tai avopuolisonsa 16 vuotta nuorempi lapsi elää samassa taloudessa eläkkeensaajan kanssa tai jos eläkkeensaaja muutoin vastaa muualla asuvan alle 16-vuotiaan lapsensa toimeentulosta. Lain 66 §:n mukaan ehdotonta vankeusrangaistusta vankilassa suorittavan etuudensaajan etuuden maksaminen keskeytetään sen jälkeen, kun vankeusrangaistusta tai sen ohella suoritettavaa sakon muuntorangaistusta on suoritettu kolme kuukautta. Keskeytetty etuus tai osa siitä voidaan maksaa toimeentulon turvaamiseksi etuudensaajan avio- tai avopuolisolle ja 16 vuotta nuoremmille lapsille.

2.2.6 Laki eläkkeensaajan asumistuesta

Eläkkeensaajan asumistuesta annetussa laissa avoliiton määritelmästä säädetään 4 §:ssä, jonka mukaan avoliitolla tarkoitetaan sitä, että mies ja nainen elävät jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa olematta keskenään avioliitossa. Pykälä ehdotetaan muutettavaksi siten, että avoliitolla tarkoitettaisiin sitä, että kaksi henkilöä elää jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa olematta keskenään avioliitossa.

Avio- tai avopuolisoille lasketaan yhteinen asumistuki puolisoitten tulojen ja yhden asunnon asumismenojen perusteella. Asumistuki maksetaan sille puolisolalle, jolla on oikeus asumistukeen. Jos molemmilla puolisoilla on oikeus asumistukeen, se maksetaan puoliksi kummallekin.

Eläkkeensaajan asumistuesta annetussa laissa on säännöksiä, joissa avopuolison käsite vaikuttaa esimerkiksi huomioon otettaviin asumismenoihin (5 ja 9 §), asumismenojen omavastuuosuuteen (11 §), vuositulojen laskemiseen (12 §), omaisuuden huomioon ottamiseen (13 §), etuoikeutettujen tulojen huomioon ottamiseen (14 §), yhteisen asumistuen määrittelyyn (16 §), asumistuen tarkistamiseen (17 §) ja asumistuen maksamiseen vankeusrangaistuksen ajalta (27 §).

Eläkkeensaajan asumistuessa puolisoitten tulo- ja omaisuusrajat ovat suhteellisesti tiukemmat kuin yhdellä henkilöllä. Samaa sukupuolta olevien henkilöiden katsominen avopuolisoiksi voi siten laskea henkilölle maksettavan eläkkeensaajan asumistuen määrää.

2.2.7 Laki yleisestä asumistuesta

Avopuolison määritelmästä säädetään yleisestä asumistuesta annetun lain 5 §:ssä, jonka mukaan avopuolisolla tarkoitetaan miestä ja naista, jotka elävät avoliitossa eli jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa. Pykälä ehdotetaan muutettavaksi siten, että avopuolisolla tarkoitettaisiin kahta henkilöä, jotka elävät avoliitossa eli jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Yleistä asumistukea myönnetään ruokakuntoisesti. Yleisestä asumistuesta annetun lain 4 §:n perusteella samassa asunnossa pysyvästi asuvat henkilöt kuuluvat samaan ruokakuntaan, ellei asunnon osan hallinta perustu erilliseen vuokrasopimukseen tai henkilö ole hoitosopimuksella sairauden tai vamman perusteella sijoitettu ruokakunnan hoidettavaksi. Samaan ruokakuntaan katsotaan kuitenkin aina kuuluviksi samassa asunnossa asuvat aviopuolisot tai avopuolisot, heidän alaikäiset lapsensa sekä keskenään suoraan etenevässä tai takenevässä polvessa olevat sukulaiset. Näin ollen avopuolisot eivät voi muodostaa erillisiä ruokakuntia, vaikka heillä olisi erilliset vuokrasopimukset. Avoliiton määritelmän muuttamisen myötä avoliitossa olevat samassa asunnossa asuvat henkilöt katsottaisiin aina kuuluviksi samaan ruokakuntaan sukupuolesta ja vuokrasopimuksista riippumatta.

2.2.8 Laki toimeentulotuesta

Toimeentulotuesta annetun lain 3 §:n perusteella perheellä tarkoitetaan yhteistaloudessa asuvia vanhempia, vanhemman alaikäistä lasta ja ottolasta, aviopuolisoita sekä naista ja miestä, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa. Toimeentulotukea myönnettäessä kaikkia perheenjäseniä pidetään toimeentulotuen saajina tuen maksamispäivästä lukien. Toimeentulotukea myönnettäessä tuloina otetaan huomioon henkilön ja perheenjäsenten käytettävissä olevat varat. Perheenjäsenellä on myös ilmoitusvelvollisuus toimeentulotukeen vaikuttavista tiedoista.

Toimeentulotuesta annetun lain 3 § ehdotetaan muutettavaksi siten, että perheellä tarkoitettaisiin myös yhteistaloudessa asuvia samaa sukupuolta olevia henkilöitä, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa.

3 Esityksen vaikutukset

Avioliittolain muutoksen vaikutukset on arvioitu lain hyväksymisen yhteydessä eduskunnassa. Tässä esityksessä arvioidaan ne vaikutukset, jotka liittyvät esityksessä ehdotettujen lainmuutosten toteuttamiseen.

3.1 Taloudelliset vaikutukset

Esityksellä on vaikutuksia julkiseen talouteen.

Ehdotettujen lainmuutosten toimeenpanon edellyttämien muutosten arvioidaan aiheuttavan Kansaneläkelaitoksen hallintomenoihin noin 136 000 euron kertaluonteiset lisäkustannukset, jotka on otettu huomioon valtion vuoden 2017 talousarvioesityksessä.

Sairausvakuutuslain mukaiset vanhempainpäivärahat rahoitetaan sairausvakuutuksen työtulovakuutuksen kautta. Ansioperusteiset päivärahat rahoitetaan työnantajien sairausvakuutusmaksulla sekä vakuutettujen eli palkansaaajien ja yrittäjien päivärahamaksuilla. Valtio rahoittaa 0,1 % ansioperusteisista vanhempainpäivärahoista. Vähimmäismääräiset päivärahat rahoitetaan valtion varoista, lukuun ottamatta sellaisia ansioperusteisia päivärahoja, jotka maksetaan vähimmäismääräisinä yhteensovituksen vuoksi. Nämä päivärahat rahoitetaan sairausvakuutus- ja päivärahamaksuilla. Ansioperusteisten vanhempainpäivärahojen rahoitusosuudet vuonna 2015 olivat seuraavat: työnantajat 71,6 %, palkansaaajat ja yrittäjät 28,3 % ja valtio 0,1 %.

Ehdotus parisuhteen rekisteröinnin ja perheen sisäisen adoption poistamisesta naisparien vanhempain- ja isyyserärahaoikeuden edellytyksistä ei aiheuttaisi vanhempainpäivärahamenoihin lisäkustannuksia tai lisäkustannukset olisivat vähäiset. Vaikutukset valtion rahoitusosuuteen vanhempainpäivärahamenoista olisivat vähäiset. Muut vanhempainpäivärahoja koskevat ehdotukset eivät lisäisi vanhempainpäivärahamenoja.

Kansaneläkelaitoksen arvion mukaan elatustukea maksetaan tällä hetkellä noin 400 lapselle naisparien perheissä. Koska lapsen isyyttä ei ole näissä tapauksissa tunnustettu, maksetaan lapsille täyttä elatustukea, jonka määrä on 154,77 euroa kuukaudessa. Elatustukilain 8 §:ään ehdotetun muutoksen arvioidaan vähentävän elatustukimenoja vuositasolla noin 0,74 miljoonaa euroa. Elatustukimenot rahoitetaan valtion varoista.

Asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain muuttamisesta aiheutuvat kustannusvaikutukset ilmenisivät tilanteessa, jossa henkilön samaa sukupuolta oleva avopuoliso muuttaa Suomeen tai Suomesta. Tällöin kyseinen henkilö kuuluisi asumisperusteiseen sosiaaliturvaan ja hänellä olisi oikeus asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetussa laissa lueteltujen etuuskosten mukaisiin sosiaaliturvaetuksiin. Henkilöpiirin laajentamisesta aiheutuvat lisäkustannukset olisivat kuitenkin välillisiä ja vähäisiä.

Valtio rahoittaa palkansaajan ansiopäivärahoista peruspäivärahaa vastaavan määrän ja työttömyyskassa 5,5 %. Loput ansiopäivärahoista rahoittaa työttömyysvakuutusrahasto. Pääsäännöstä poiketen valtio ei rahoita lisäpäiviltä tai lomautusajalta maksettavaa etuutta, vaan työttömyysvakuutusrahaston osuus näistä menoista on 94,5 %. Valtio rahoittaa yrittäjien ansiopäivärahamenoista peruspäivärahaa vastaavan määrän. Yrittäjien päivärahoihin ei makseta työttömyysvakuutusrahaston osuutta, vaan yrittäjäkassat rahoittavat ansio-osat itse. Työttömyysvakuutusrahaston osuudet katetaan pääasiassa työnantajan ja työntekijän työttömyysvakuutusmaksutuotoilla ja työttömyyskassan osuudet pääasiassa jäsenmaksutuloilla.

Peruspäiväraha rahoitetaan valtion varoista. Työttömyysvakuutusrahasto tilittää kuitenkin sosiaali- ja terveysministeriön välityksellä palkansaajan työttömyysvakuutusmaksun kertymästä Kansaneläkelaitokselle työttömyysturvan peruspäivärahan rahoitukseen määrän, joka keskimäärin vastaa työttömyyskassoihin kuulumattomien työntekijöiden palkansaajan työttömyysvakuutusmaksuista kertyvää määrää.

Työmarkkinatuki rahoitetaan kokonaan valtion varoista sen maksukauden loppuun, jonka aikana henkilölle on tullut maksetuksi työttömyytensä perusteella työmarkkinatukea yhteensä 300 päivältä, puoliksi valtion ja työmarkkinatuen saajan kotikunnan varoista 300 päivän maksukauden jälkeiseltä työttömyysajalta sen maksukauden loppuun, jonka aikana henkilölle on tullut maksetuksi työttömyytensä perusteella työmarkkinatukea yhteensä 1 000 päivältä ja 1000 päivän maksukauden jälkeiseltä työttömyysajalta siten, että työmarkkinatuen saajan kotikunta vastaa 70 prosentilla ja valtio 30 prosentilla työttömän työnhakijan toimeentulon turvaamiseksi maksetun työmarkkinatuen rahoituksesta.

Työttömyysturvan osalta vähäisiä taloudellisia vaikutuksia arvioidaan olevan lapsikorotukseen oikeutettujen määrän kasvulla. Lisäkustannusten arvioidaan olevan enintään 0,5 miljoonaa euroa vuositasolla. Arvioitu menojen lisäys jakautuisi työttömyysetuuksien kesken siten, että ansiopäivärahan osuus olisi 0,21 miljoonaa euroa, peruspäivärahan 0,05 miljoonaa euroa ja työmarkkinatuen 0,24 miljoonaa euroa vuodessa.

Avio- tai avoliitossa olevan täysi kansaneläke on pienempi kuin yksin asuvaksi katsottavan henkilön. Avoliiton käsitteen muuttuminen sukupuolineutraaliksi lisäisi avoliittojen määrää ja näin ollen vähentäisi maksettavan kansaneläkkeen määrää näissä avoliitoissa elävillä. Toisaalta pienituloisella eläkkeensaajalla on oikeus takuueläkkeeseen, jonka täysi määrä on 766,85 euroa kuukaudessa vuonna 2016. Kansaneläkkeen kustannukset voivat siten laskea jonkin verran ja vastaavasti takuueläkkeen menot hieman nousta, mutta kustannusvaikutusten arvioidaan kokonaisuutena olevan vähäisiä. Eläkkeensaaja voi saada lapsikorotuksen samassa taloudessa asuvasta avopuolison lapsesta, mikä olisi mahdollista jatkossa myös samaa sukupuolta oleville. Muutoksen kustannusvaikutuksen arvioidaan olevan vähäinen.

Avoliiton muuttumisen sukupuolineutraaliksi arvioidaan lisäävän jonkin verran avoliittojen määrää, jolloin eläkkeensaajan asumistukimenot vähenisivät näissä avoliitoissa elävien osalta.

Muilla ehdotetuilla lainmuutoksilla ei arvioida olevan olennaisia vaikutuksia valtion tai kuntien menoihin. Avoliiton muuttumisen sukupuolineutraaliksi arvioidaan kuitenkin kokonaisuudessaan jossain määrin vähentävän etuusmenoja.

3.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Kansaneläkelaitoksen toimeenpanemassa lainsäädännössä avoliitolla, rekisteröidyillä parisuhteella ja eri sukupuolta olevien henkilöiden avoliitolla on nykyisinkin vaikutusta etuuksien myöntöperusteisiin ja määrään. Ehdotettujen lainmuutosten sekä soveltamiskäytännön muutosten seurauksena mahdollinen avoliitto tulisi selvitettäväksi aikaisempaa useammassa ja uudenlaisissa tilanteissa. Tämä edellyttäisi muutoksia Kansaneläkelaitoksen tietojärjestelmiin, etuuksien päätösteksteihin, asiakaskirjeisiin, lomakkeisiin, verkkopalveluihin ja ohjeisiin sekä henkilöstön laajaa kouluttamista. Muutosten arvioidaan myös aiheuttavan etuudensaajien tilanteiden selvittämistä ja tarkistus päätösten tekemistä.

Lainmuutosten ehdotetaan tulevan voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2017. Ennen voimaantulon ajankohtaa viranomaisten tulisi tiedottaa muutoksista laajasti sekä julkisesti että mahdollisuuksien mukaan myös yksilöllisesti niille henkilöille, joiden asemaan muutoksilla arvioidaan olevan vaikutusta.

3.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Ehdotettujen lainmuutosten seurauksena ihmisten yhdenvertaisuus sosiaaliturvan saajina paranee, sillä oikeus etuuteen tai etuuden määrä on aikaisempaa harvemmin riippuvainen etuudenhakijan sukupuolesta. Tämä osaltaan selkeyttää sosiaaliturvajärjestelmää.

Vanhempainpäivärahasäännöksiin ja elatustukilakiin ehdotetut muutokset tasa-arvoistaisivat erilaisissa perheissä elävien vanhempien ja heidän lastensa asemaa.

Ehdotettujen lainmuutosten vaikutukset ihmisiin riippuvat kyseessä olevan lain säännöksistä sekä ihmisten yksilöllisistä elämäntilanteista. Muutosten seurauksena henkilö voi menettää oikeuden tiettyyn etuuteen tai hänen etuutensa määrä voi laskea. Toisaalta henkilö voi myös saada oikeuden uuteen etuuteen tai hänen etuutensa määrä voi nousta. Kansalaisten oikeusturvan kannalta on olennaista, että viranomaiset täyttävät tiedotus- ja neuvontavelvollisuutensa huolellisesti ennen lainmuutosten voimaantulon ajankohtaa ja myös sen jälkeen.

Työsopimuslain perusteella työntekijällä on oikeus saada vapaaksi työstä sairausvakuutuslaissa tarkoitetut äitiys-, isyys- ja vanhempainrahakaudet. Vanhempainpäivärahasäännöksiin ehdotetut muutokset vaikuttavat siten vähäisessä määrin työnantajien tekemiin työjärjestelyihin ja niistä aiheutuviin kustannuksiin.

4 Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriössä yhteistyössä Kansaneläkelaitoksen kanssa. Esitys käsitellään kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunnassa.

Esityksestä on valmistelun yhteydessä pyydetty lausunnot seuraavilta tahoilta: Adoptioperheet ry, Ahvenanmaan maakunnan hallitus, Aito avioliitto ry, Akava ry, Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry, Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry, Eläketurvakeskus, Etävanhempien liitto ry, Finanssivalvonta, Forum Externum ry, Kansaneläkelaitos, KT Kuntatyönantajat, lapsiasiavaltuutettu, Lastensuojelun Keskusliitto, maa- ja metsätalousministeriö, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry, Maatalousyrittäjien eläkelaitos, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, oikeusministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Paliskuntain yhdistys, Saamelaiskäräjät, Sateenkaariperheet ry, Seta ry, sisäministeriö, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry, Suomen Kuntaliitto, Suomen porosaamelaiset ry, Suomen Turkiseläinten Kasvattajain Liitto STKL ry, Suomen Uusperheiden liitto ry, Suomen Yrittäjät ry, Svenska lantbruksproducenternas centralförbund SLC rf, tasa-arvovaltuutettu, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ry, työ- ja elinkeinoministeriö, Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö TVY ry, Työttömyyskassojen Yhteisjärjestö ry, valtiovarainministeriö, Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry ja yhdenvertaisuusvaltuutettu.

Lausunnoissa...

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Sairausvakuutuslaki

1 luku Lain tarkoitus ja soveltamisala

4 §. *Määritelmät.* Pykälän 1 kohdassa säädetään perheenjäsenen määritelmästä. Sairausvakuutuslaissa perheenjäsenellä tarkoitetaan vakuutetun aviopuolisoa sekä vakuutetun tai hänen puolisonsa alle 18-vuotiasta lasta. Puolisoihin rinnastetaan nainen ja mies, jotka jatkuvasti elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa eli ovat avoliitossa. Pykälän 1 kohta ehdotetaan muutettavaksi siten, että puolisoihin

rinnastettaisiin myös samaa sukupuolta oleva pari, joka jatkuvasti elää avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa eli on avoliitossa.

9 luku Vanhempainpäivärahat

1 §. Oikeus vanhempainpäivärahaan. Pykälässä säädetään vakuutetun oikeudesta vanhempainpäivärahaan.

Pykälän 1 momentissa säädetään vakuuttamisedellytyksestä. Säännöksen mukaan vanhempainpäivärahoikeuden edellytyksenä on vähintään 180 päivän sairausvakuuttaminen välittömästi ennen laskettua synnytyisaikaa tai ennen adoptiolapsen sijoittamista vakuutetun luokse.

Pykälän 2 momentin ensimmäisessä säännöksessä säädetään lapsen isän ja adoptioisän oikeudesta vanhempainpäivärahaan tilanteessa, jossa pykälän 1 momentissa tarkoitettu vakuuttamisedellytys ei täyty lapsen äidin kohdalla eikä äidillä siten ole oikeutta vanhempainpäivärahaan. Säännöksessä käytetty termi asumisedellytys on virheellinen. Oikea termi olisi vakuuttamisedellytys. Pykälän 2 momentin ensimmäinen säännös on tarpeeton, sillä sairausvakuutuslain mukaan lapsen isän ja adoptioisän vanhempainpäivärahoikeuden edellytyksenä ei ole, että lapsen äidillä on oikeus vanhempainpäivärahaan. Tältä osin säännös ehdotetaan poistettavaksi. Pykälän 2 momentin toisessa säännöksessä säädetään isän vanhempainrahakauden alkamisen ajankohdasta tilanteessa, jossa äidillä ei ole oikeutta vanhempainpäivärahaan vakuuttamisedellytyksen täyttymättä jäämisen vuoksi. Säännös ehdotetaan siirrettäväksi 9 luvun 10 §:n 1 momenttiin, jossa säädetään vanhempainrahakaudesta ja sen alkamisen ajankohdasta.

Pykälän 3 momentissa säädetään vakuutetuista, joihin sovelletaan vanhempainpäivärahaa koskevia säännöksiä. Säännös ehdotetaan siirrettäväksi muutettuna pykälän 2 momenttiin.

Pykälän uudessa 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi vakuutetuista, joihin sovellettaisiin vanhempainpäivärahaa koskevia säännöksiä.

Pykälän voimassa olevan 3 momentin mukaan vanhempainpäivärahäsäännöksiä sovelletaan mieheen, joka on avoliitossa lapsen äidin kanssa eikä asu hänestä erillään välien rikkoutumisen vuoksi. Pykälän uudessa 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että vanhempainpäivärahäsäännöksiä sovellettaisiin vakuutettuun, joka on avoliitossa lapsen äidin kanssa eikä asu hänestä erillään välien rikkoutumisen vuoksi. Nykyisin rekisteröidystä parisuhteesta säädetään erikseen sairausvakuutuslain 9 luvun 16 ja 17 §:ssä. Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 8 §:n mukaan laissa olevaa säännöstä, joka koskee avioliittoa, sovelletaan myös rekisteröityyn parisuhteeseen, jollei toisin säädetä. Sairausvakuutuslain 9 luvun 16 ja 17 § ehdotetaan kumottaviksi ja vanhempainpäivärahäsäännöksiä ehdotetaan sovellettaviksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 8 §:n nojalla myös vakuutettuun, joka on rekisteröidyssä parisuhteessa lapsen äidin kanssa eikä asu hänestä erillään välien rikkoutumisen vuoksi. Vanhempainpäivärahäsäännöksiä sovellettaisiin siten vakuutettuun, joka on avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa lapsen äidin kanssa eikä asu hänestä erillään välien rikkoutumisen vuoksi.

Pykälän voimassa olevan 3 momentin mukaan vanhempainpäivärahäsäännöksiä sovelletaan vakuutettuun, joka jatkuvasti elää lapsen äidin kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa eli on avoliitossa lapsen äidin kanssa. Koska sukupuolineutraalin avioliittolain johdosta myös avioliiton käsite muuttuu sukupuolineutraaliksi, vanhempainpäivärahäsäännöksiä sovellettaisiin jatkossa lapsen biologisen äidin mies- tai naispuoliseen avopuolisoon. Vanhempainpäivärahäsäännöksiä ei kuitenkaan jatkossakaan sovellettaisi vakuutettuun, joka jatkuvasti elää adoptiovanhemman kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa eli on avoliitossa adoptiovanhemman kanssa.

Pykälän uuden 2 momentin nojalla vanhempainpäivärahäsäännöksiä sovellettaisiin lapsen äidin mies- tai naispuoliseen aviopuolisoon tai rekisteröityyn puolisoon sekä lapsen biologisen äidin mies- tai naispuoliseen avopuolisoon. Kuten nykyisin, vanhempainpäivärahäsäännöksiä sovellettaisiin lapsen juridiseen isään eli biologiseen isään tai adoptioisään, jonka kohdalla edellytykset täyttyvät.

Lisäksi pykälän uuteen 2 momenttiin ehdotetaan adoptiotilanteita koskevaa tarkentavaa säännöstä. Sovellettaessa vanhempainpäivärahasäännöksiä adoptiotilanteessa lapsen adoptiovanhempaan ja hänen aviopuolisoonsa tai rekisteröityyn puolisoonsa otettaisiin huomioon, mitä adoptiovanhemman vanhempainrahaa ja isyyssrahaa koskevissa säännöksissä säädetään.

Pykälän uudessa 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi niistä isää koskevista sairausvakuutuslain säännöksistä, joita sovellettaisiin myös pykälän 2 momentissa tarkoitettuun muuhun vakuutettuun.

Sairausvakuutuslaissa lapsen äidillä tarkoitetaan lapsen juridista äitiä eli biologista äitiä tai adoptioäitiä. Lapsella voi olla kaksi juridista äitiä, jotka ovat tai ovat olleet keskenään rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliittolain muutoksen voimaan tultua avioliitossa. Heidän osaltaan on ratkaistava, miten sairausvakuutuslain vanhempainpäivärahasäännöksiä sovelletaan. Kyse voi olla biologisesta äidistä ja adoptioäidistä, joka on adoptoinut rekisteröidyn puolisonsa tai aviopuolisonsa lapsen. Pykälän uudessa 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että tällöin sairausvakuutuslaissa lapsen äidillä tarkoitettaisiin lapsen biologista äitiä. Kyse voi myös olla kahdesta adoptioäidistä. Tällöin sovellettaisiin ehdotettua 9 luvun 11 §:n 3 momenttia.

7 §. Isyyssrahakausi. Pykälässä säädetään isyyssrahakaudesta. Pykälän 1 momentin suomenkielinen sanamuoto ehdotetaan muutettavaksi siten, että käsitteen ottolapsi sijaan käytettäisiin adoptiolain mukaista käsitettä adoptiolapsi. Kyse on teknisestä muutoksesta.

8 §. Vanhempainraha. Pykälässä säädetään vakuutetun oikeudesta vanhempainrahaan. Pykälän 1 momentin ensimmäisestä säännöksestä ehdotetaan poistettavaksi vanhempainrahakauden alkamisen ajankohtaa koskeva ilmaus ”välittömästi äitiysrahakauden päätyttyä”. Vanhempainrahakaudesta ja sen alkamisen ajankohdasta säädetään 9 luvun 10 §:n 1 momentissa, jossa on vastaava ilmaus. Kyse on teknisestä muutoksesta. Lisäksi muutettaisiin pykälän 1 momentin viittaus ehdotettuun 9 luvun 1 §:n 2 momenttiin.

10 §. Vanhempainrahakausi. Pykälässä säädetään vanhempainrahakaudesta. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan isän vanhempainrahakausi alkaisi 75 arkipäivän kuluttua lapsen todellisesta syntymäpäivästä, jos äidillä ei olisi vanhempainpäivärahaoikeutta vakuuttamisedellytyksen täyttymättä jäämisen vuoksi. Vastaava säännös on nykyisin 9 luvun 1 §:n 2 momentissa.

11 §. Adoptiovanhemman vanhempain- ja isyyssraha. Pykälässä säädetään adoptiovanhemman oikeudesta vanhempain- ja isyyssrahaan. Pykälä ehdotetaan muutettavaksi kokonaan.

Pykälän voimassa olevassa 1 momentissa säädetään vakuutetun oikeudesta adoptiovanhemman vanhempainrahaan perheen sisäisessä adoptiossa. Säännöksen mukaan vakuutetulla on oikeus adoptiovanhemman vanhempainrahaan silloin, kun hän on ottanut adoptiolapsekseen enintään vuoden ikäisen lapsen ja hän on avioliitossa tai avioliittoa solmimatta elää adoptiolapsensa vanhemman tai adoptiovanhemman kanssa yhteisessä taloudessa. Säännös vakuutetun oikeudesta adoptiovanhemman vanhempainrahaan perheen sisäisessä adoptiossa ehdotetaan poistettavaksi pykälän 1 momentista. Vakuutetun oikeudesta vanhempainrahaan perheen sisäisen adoption perusteella ehdotetaan säädettäväksi uudessa 12 a §:ssä. Siten 11 §:n 1 momentin nojalla vakuutetulla ei olisi oikeutta adoptiovanhemman vanhempainrahaan silloin, kun hän on ottanut lapsen adoptiolapsekseen ja hän on avioliitossa adoptiolapsensa vanhemman tai adoptiovanhemman kanssa. Lisäksi säännöksestä poistettaisiin ilmaus ”tai avioliittoa solmimatta elää – yhteisessä taloudessa”, sillä avopuolison ei ole mahdollista adoptoida avopuolisonsa lasta.

Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että oikeus adoptiovanhemman vanhempainrahaan olisi joko adoptiovanhemmalla tai hänen aviopuolisolla heidän sopimuksensa mukaan. Edellytyksenä olisi se, että adoptiovanhempi ja adoptiovanhemman aviopuoliso eivät asu erillään välien rikkoutumisen vuoksi. Säännös koskisi myös adoptiovanhemman rekisteröityä puolisoa.

Muilta osin pykälän 1 momentti vastaisi pykälän voimassa olevaa 1 momenttia.

Pykälän voimassa olevassa 2 momentissa säädetään adoptioisän oikeudesta isyysrahaan. Jos adoptioisällä on oikeus adoptiovanhemman vanhempainrahaan, hänellä on oikeus isyysrahaan siten kuin 9 luvun 6 ja 7 §:ssä säädetään. Pykälän 2 momentti vastaisi pykälän voimassa olevaa 2 momenttia.

Avioliittolain muutoksen voimaantulon jälkeen samaa sukupuolta olevan avioparin on mahdollista adoptoida lapsi yhdessä adoptiolain mukaisesti. Pykälän voimassa olevan 2 momentin perusteella miesparin molemmilla puolisoilla olisi tällöin oikeus isyysrahaan. Naisparien, miesparien sekä eri sukupuolta olevien parien yhdenvertainen kohtelu vanhempainpäiväraahajärjestelmässä edellyttää, että yhdessä adoptioivilla adoptiovanhemmilla olisi yhtäläinen oikeus isyysrahaan tai sitä vastaavaan etuuteen. Lisäksi vanhempainpäiväraahajärjestelmässä lähtökohtana on, että saman lapsen perusteella oikeus isyysrahaan on perheessä vain yhdellä vanhemmalla.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että jos kaksi adoptioisää tai kaksi adoptioäitiä on adoptoinut lapsen yhdessä, oikeus isyysrahaan olisi vain toisella adoptiovanhemmista heidän sopimuksensa mukaan. Isyysrahakautta ei voisi jakaa adoptiovanhempien kesken.

Jos lapsella on kaksi samaa sukupuolta olevaa adoptiovanhempaa ja he eroavat tai asuvat erillään välien rikkoutumisen vuoksi, on ratkaistava, kummalla adoptiovanhemmista on oikeus adoptiovanhemman vanhempainrahaan. Pykälän 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että edellä mainitussa tilanteessa oikeus vanhempainrahaan olisi adoptiovanhemmalla, joka vastaa lapsen hoidosta. Vastuu lapsen hoidosta ratkaistaisiin kokonaisarviointin perusteella. Vakuutetun katsottaisiin vastaavan lapsen hoidosta, jos lapsi asuu vakuutetun luona tai jos vakuutettu pääasiallisesti vastaa lapsen hoidosta tai sen järjestämisestä sekä lapsen huollosta arjessa.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan lisäksi säädettäväksi niistä isää koskevista sairausvakuutuslain säännöksistä, joita sovellettaisiin myös isyysrahaan oikeutettuun adoptioäitiin.

Pykälän 4 momentti vastaisi pykälän voimassa olevaa 3 momenttia.

12 a §. *Vanhempain- ja isyysraha perheen sisäisessä adoptiossa.* Lain 9 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi 12 a §, jossa säädettäisiin oikeudesta vanhempain- ja isyysrahaan perheen sisäisen adoption perusteella.

Nykyisin oikeudesta adoptiovanhemman vanhempainrahaan ja isyysrahaan perheen sisäisen adoption perusteella säädetään aviopuolisoiden osalta 9 luvun 11 §:ssä ja rekisteröityjen puolisoitten osalta 9 luvun 17 §:ssä. Uusi 12 a § koskisi sekä aviopuolisoita että rekisteröityjä puolisoita.

Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että vakuutetulla, joka on ottanut enintään vuoden ikäisen lapsen adoptiolapsekseen ja on avioliitossa adoptiolapsensa vanhemman kanssa eikä asu hänestä erillään välien rikkoutumisen vuoksi, olisi oikeus vanhempainrahaan ja osittaiseen vanhempainrahaan (*perheen sisäinen adoptio*). Säännös koskisi myös rekisteröityjä puolisoita. Edellytyksenä olisi, että vakuutetulla ei ole saman lapsen perusteella oikeutta vanhempainrahaan tai adoptiovanhemman vanhempainrahaan 9 luvun muiden säännösten nojalla, toisin sanoen lapsen biologisen äidin aviopuolisona tai rekisteröitynä puolisona taikka lapsen adoptiovanhemman aviopuolisona tai rekisteröitynä puolisona. Vakuutettuun ja hänen aviopuolisoonsa sovellettaisiin mitä vanhempainrahasta 9 luvun 8–10 §:ssä ja 13 §:ssä säädetään.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että 1 momentissa tarkoitettulla adoptioisällä ei olisi oikeutta isyysrahaan perheen sisäisen adoption perusteella, jos hänen aviopuolisolleen tai rekisteröidylle puolisolleen on saman lapsen perusteella jo myönnetty isyysrahaa. Vanhempainpäiväraahajärjestelmässä lähtökohtana on, että saman lapsen perusteella oikeus isyysrahaan on perheessä vain yhdellä vanhemmalla.

Käytännössä pykälää sovellettaisiin tilanteeseen, jossa lapsen biologinen äiti on luovuttanut lapsen adoption ja lapsen biologisen isän aviopuoliso tai rekisteröity puoliso on adoptoinut lapsen.

13 §. *Äidin sairastuminen tai kuolema äitiys- tai vanhempainrahakaudella.* Pykälässä säädetään lapsen isän oikeudesta vanhempainrahaan, jos lapsen äiti sairastuu tai kuolee äitiys- tai vanhempainrahakaudella. Ehdotetun 9 luvun 1 §:n 3 momentin nojalla pykälää sovellettaisiin myös ehdotetussa 9 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettuun vakuutettuun. Pykälän 2 momentin nojalla vanhempainraha voidaan maksaa myös muulle lapsen huollosta vastaavalle vakuutetulle, jos lapsen isä ei hoida lasta eikä vastaa tämän huollosta.

Pykälän 3 momentissa säädetään pykälän soveltamisesta adoptioäitiin ja adoptioisään. Lapsella voi kuitenkin olla myös esimerkiksi kaksi adoptioäitiä. Pykälän 3 momentti ehdotetaan muutettavaksi siten, että pykälää sovellettaisiin lapsen adoptiovanhempiin.

16 §. *Vanhempainraha rekisteröidyssä parisuhteessa.* Pykälässä säädetään vakuutetun oikeudesta vanhempainrahaan rekisteröidyssä parisuhteessa. Nykyisin rekisteröidyssä parisuhteessa olevalla vakuutetulla, joka ei ole lapsen vanhempi, on oikeus vanhempainrahaan, jos parisuhteen rekisteröinnin jälkeen hänen puolisolleen syntyy lapsi tai hänen puolisonsa ottaa alle 7-vuotiaan lapsen hoitoonsa. Lisäksi edellytetään, että vakuutettu asuu samassa taloudessa lapsen ja tämän vanhemman kanssa.

Pykälä ehdotetaan kumottavaksi. Jatkossa sairausvakuutuslain avioliittoa koskevia säännöksiä sovellettaisiin myös rekisteröityyn parisuhteeseen rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 8 §:n nojalla. Ehdotetun 9 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla vanhempainpäivärahasäännöksiä sovellettaisiin lapsen biologisen äidin naispuoliseen avio- ja avopuolisoon ja rekisteröityyn puolisoon samoin perustein kuin lapsen biologisen äidin miespuoliseen avio- ja avopuolisoon. Parisuhteen rekisteröinti tai avioliitto ei olisi vanhempainrahaoikeuden edellytys. Ehdotetun 9 luvun 11 §:n 1 momentin nojalla adoptiovanhemman mies- tai naispuolisella aviopuolisella tai rekisteröidyllä puolisoilla olisi samoin perustein oikeus adoptiovanhemman vanhempainrahaan perheen ulkoisessa adoptiossa.

17 §. *Adoptio rekisteröidyssä parisuhteessa.* Pykälässä säädetään perheen sisäisestä adoptiosta rekisteröidyssä parisuhteessa. Nykyisin rekisteröidyssä parisuhteessa olevalla vakuutetulla, joka ottaa adoptiolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen, joka ei ole vuotta vanhempi, on oikeus adoptiovanhemman vanhempainrahaan ja isyysrahaan. Vanhempainpäivärahopäivien määrää laskettaessa otetaan kuitenkin huomioon saman lapsen hoidon vuoksi rekisteröidyn parisuhteen osapuolelle jo myönnettyt vanhempainpäivärahat. Säännös on epäselvä sen suhteen, miten huomioon ottaminen tulee toteuttaa.

Pykälä ehdotetaan kumottavaksi. Jatkossa sairausvakuutuslain avioliittoa koskevia säännöksiä sovellettaisiin myös rekisteröityyn parisuhteeseen rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 8 §:n nojalla. Ehdotetun 9 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla vanhempainpäivärahasäännöksiä sovellettaisiin lapsen biologisen äidin naispuoliseen avio- ja avopuolisoon ja rekisteröityyn puolisoon. Tämä koskisi biologisen äidin puolison oikeutta sekä vanhempain- että isyysrahaan, eikä oikeus isyysrahaan enää edellyttäisi perheen sisäistä adoptiota. Parisuhteen rekisteröinti tai avioliitto ei olisi vanhempainpäivärahoikeuden edellytys.

Ehdotetussa uudessa 12 a §:ssä säädettäisiin vakuutetun oikeudesta vanhempain- ja isyysrahaan perheen sisäisen adoption perusteella. Pykälä koskisi sukupuolesta riippumatta sekä adoptiovanhempaa, joka on avioliitossa, että adoptiovanhempaa, joka on rekisteröidyssä parisuhteessa. Siten perheen sisäisestä adoptiosta rekisteröidyssä parisuhteessa ei enää olisi tarpeen säätää erikseen.

1.2 Elatustukilaki

6 §. *Elatustuen saamisen edellytykset.* Pykälän 4 kohta ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksestä ilmenisi oikeus elatustukeen niissä tapauksissa, joissa lapsi on syntynyt samaa sukupuolta olevien, käytännössä kahden naisen, avioliittoon, jolloin isyyslain 2 §:n 1 momentin mukaista isyysolettamaa ei sovelleta, ja isyyttä lapsen osalta ei ole tunnustettu, eikä äidin puoliso myöskään ole adoptoinut lasta. Tarkoitus on turvata lapsen elatus muun muassa äidin puolison adoptioprosessin aikana.

Pykälän 6 kohta ehdotetaan muutettavaksi vastaamaan adoptiolaisissa käytettyjä käsitteitä adoptiolapsi ja adoptiovanhempi.

8 §. *Elatustuen saamisen esteet.* Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa suljettaisiin pois ne elatustukilain 6 §:n 4 kohdan mukaiset tilanteet, joissa lapsella tosiasiaa on kaksi elatusvelvollista vanhempaa. Tällöin 1 päivästä maaliskuuta 2017 lukien pelkästään isyyden vahvistamatta jättämisen perusteella ei maksettaisi elatustukea sellaisesta lapsesta, jolla on kaksi elatusvelvollista vanhempaa. Käytännössä uusi säännös koskisi lähinnä kahden naispuolisen vanhemman perheessä eläviä lapsia.

1.3 Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta

2 a §. *Määritelmät.* Pykälän 9 kohta ehdotetaan muutettavaksi niin, että aviopuolisoihin rinnastettaisiin sukupuolesta riippumatta kaksi henkilöä, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa.

1.4 Työttömyysturvalaki

1 luku Yleiset säännökset

7 §. *Avoliitto ja puolisoiden asuminen erillään.* Pykälän 1 kohta ehdotetaan muutettavaksi. Avioliittolain muutos, jonka perusteella samaa sukupuolta olevat henkilöt voivat solmia avioliiton, tulee voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2017. Avioliiton käsitteen muuttumisen johdosta olisi perusteltua muuttaa myös työttömyysturvassa sovellettavaa avioliiton käsitettä siten, että se olisi sukupuolineutraali. Pykälän 1 kohta ehdotetaan muutettavaksi siten, että jos kaksi henkilöä, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, elävät jatkuvasti avioliitossa eli yhteisessä taloudessa ja muutoinkin avioliitonomaisissa olosuhteissa, heihin sovellettaisiin, mitä laissa säädetään puolisoista. Avioliiton käsite ei siten enää edellyttäisi, että avioliiton muodostavat mies ja nainen, vaan avioliiton voisivat muodostaa myös samaa sukupuolta olevat henkilöt. Muita avioliiton muodostumista koskevia edellytyksiä ei ehdoteta muutettaviksi.

1.5 Kansaneläkelaki

5 §. *Avoliitto ja erillään asuminen.* Pykälä ehdotetaan muutettavaksi siten, että avioliitolla tarkoitettaisiin jatkossa sitä, että kaksi henkilöä elää jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa.

1.6 Laki eläkkeensaajan asumistuesta

4 §. *Avoliitto ja erillään asuminen.* Pykälä ehdotetaan muutettavaksi siten, että avioliitolla tarkoitettaisiin jatkossa sitä, että kaksi henkilöä elää jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa.

1.7 Laki yleisestä asumistuesta

5 §. *Avopuoliso.* Pykälä ehdotetaan muutettavaksi siten, että avopuolisoilla tarkoitettaisiin kahta henkilöä, jotka elävät avioliitossa eli jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa.

1.8 Laki toimeentulotuesta

3 §. *Perhe.* Pykälä ehdotetaan muutettavaksi siten, että perheellä tarkoitettaisiin myös kahta henkilöä, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa. Lisäksi perheen määritelmästä ehdotetaan poistettavaksi tarpeeton maininta ottolapsesta, sillä maininta vanhemman alaikäisestä lapsesta kattaa myös vanhemman alaikäisen adoptiolapsen.

2 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tuleviksi voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2017.

Sairausvakuutuslain vanhempainpäivärahasäännöksiä koskevia muutoksia sovellettaisiin, jos ensimmäinen saman lapsen perusteella maksettava vanhempainpäivärahapäivä eli erityisäitiys-, äitiys-, isyys- tai vanhempainrahapäivä taikka adoptiovanhemman isyys- tai vanhempainrahapäivä on 1 päivänä maaliskuuta 2017 tai sen jälkeen. Nykyisissä vanhempainpäivärahasäännöksissä ei säädetä samaa sukupuolta olevan

avioparin oikeuksista vanhempainpäivärahoihin. Tästä johtuen sairausvakuutuslain vanhempainpäivärahasäännöksiä koskevia muutoksia sovellettaisiin myös samaa sukupuolta oleviin vakuutettuihin, jotka ovat solmineet avioliiton tai muuttaneet rekisteröidyn parisuhteensa ilmoituksella avioliitoksi 1 päivänä maaliskuuta 2017 tai sen jälkeen.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

*Lakiehdotukset***1. Laki sairausvakuutuslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan sairausvakuutuslain (1224/2004) 9 luvun 16 ja 17 §,

muutetaan 1 luvun 4 §:n 1 kohta sekä 9 luvun 1 §:n 2 ja 3 momentti, 7 §:n 1 momentin suomenkielinen sanamuoto, 8 §:n 1 momentti, 10 §:n 1 momentti, 11 § ja 13 §:n 3 momentti,

sellaisina kuin niistä ovat 9 luvun 1 §:n 2 ja 3 momentti, 11 § ja 13 §:n 3 momentti laissa 678/2014 sekä 7 §:n 1 momentti ja 10 §:n 1 momentti laissa 903/2012, sekä

lisätään 9 lukuun uusi 12 a § seuraavasti:

1 luku

Lain tarkoitus ja soveltamisala

4 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *perheenjäsenellä* vakuutetun aviopuolisoa ja vakuutetun tai hänen puolisonsa alle 18-vuotiasta lasta; puolisoihin rinnastetaan kaksi henkilöä, jotka jatkuvasti elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa;

9 luku

Vanhempainpäivärahat

1 §

Oikeus vanhempainpäivärahaan

Vanhempainpäivärahaa koskevia säännöksiä sovelletaan isään ja muuhun vakuutettuun, joka on avioliitossa lapsen äidin kanssa eikä asu välien rikkoutumisen vuoksi hänestä erillään. Lisäksi vanhempainpäivärahaa koskevia säännöksiä sovelletaan vakuutettuun, joka jatkuvasti elää lapsen äidin kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa, ei kuitenkaan vakuutettuun, joka jatkuvasti elää adoptiovanhemman kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa. Sovellettaessa vanhempainpäivärahaa koskevia säännöksiä adoptiovanhempaan ja hänen aviopuolisoonsa otetaan huomioon, mitä tämän luvun 11, 12 ja 12 a §:ssä säädetään.

Mitä tässä laissa säädetään isästä, sovelletaan myös vakuutettuun, johon 2 momentin nojalla sovelletaan vanhempainpäivärahaa koskevia säännöksiä. Jos lapsella on biologinen äiti ja adoptioäiti, jotka ovat tai ovat olleet keskenään avioliitossa, lapsen äidillä tarkoitetaan tässä laissa lapsen biologista äitiä.

7 §

Isyysrahakausi

Isyysrahaa maksetaan yhteensä enintään 54 arkipäivältä, kuitenkin siten, että äitiys- ja vanhempainrahakaudella isyysrahaa maksetaan yhteensä enintään 18 arkipäivältä. Äitiys- ja vanhempainrahakaudella maksettava isyysraha voidaan jakaa enintään neljään jaksoon. Äitiys- ja

vanhempainrahakauden ulkopuolella maksettava isyysraha voidaan jakaa enintään kahteen jaksoon. Oikeus isyysrahaan jatkuu, kunnes lapsi täyttää kaksi vuotta tai adoptiolapsen hoitoon ottamisesta on kulunut kaksi vuotta.

8 §

Vanhempainraha

Vanhempainrahaan on oikeus vanhempien sopimuksen mukaan joko lapsen äidillä tai isällä. Jos äiti ei osallistu lapsen hoitoon, isällä on lapsen hoidosta vastatessaan tämän luvun 1 §:n 2 momentista poiketen oikeus vanhempainrahaan, vaikka äiti ja isä eivät enää elä yhteisessä taloudessa.

10 §

Vanhempainrahakausi

Vanhempainrahaa maksetaan enintään 158 arkipäivältä välittömästi äitiysrahakauden päättymisestä lukien, jollei 2 tai 3 momentista muuta johdu. Jos äidillä ei ole vanhempainpäivärahaoikeutta tämän luvun 1 §:n 1 momentissa säädetyn vakuuttamisedellytyksen puuttumisen vuoksi, isän vanhempainrahakausi alkaa 75 arkipäivän kuluttua lapsen todellisesta syntymäpäivästä.

11 §

Adoptiovanhemman vanhempain- ja isyysraha

Adoptiovanhemman vanhempainrahaan ja osittaiseen vanhempainrahaan on oikeus vakuutetulla, joka on ottanut hoitoonsa seitsemää vuotta nuoremman lapsen adoptiotarkoituksessa edellyttäen, että hän osallistuu lapsen hoitoon eikä ole ansiotyössä tai muussa omassa työssä lukuun ottamatta omassa kotitaloudessa suoritettavaa työtä. Oikeutta adoptiovanhemman vanhempainrahaan ei kuitenkaan ole vakuutetulla, joka on ottanut lapsen adoptiolapsekseen ja on avioliitossa adoptiolapsensa vanhemman tai adoptiovanhemman kanssa. Vanhempainrahaan on oikeus sopimuksen mukaan joko adoptiovanhemmalla tai vakuutetulla, joka on avioliitossa adoptiovanhemman kanssa eikä asu välien rikkoutumisen vuoksi hänestä erillään.

Adoptiovanhemman vanhempainrahaan oikeutetulla adoptioisällä on oikeus isyysrahaan siten kuin tämän luvun 6 ja 7 §:ssä säädetään.

Jos kaksi adoptiovanhemman vanhempainrahaan oikeutettua adoptioisää tai adoptioäitiä ovat yhdessä ottaneet lapsen adoptiolapsekseen, oikeus isyysrahaan on 2 momentista poiketen toisella adoptiovanhemmista vanhempien sopimuksen mukaan. Jos kaksi adoptioisää tai kaksi adoptioäitiä eivät enää ole avioliitossa tai asuvat välien rikkoutumisen vuoksi erillään, oikeus adoptiovanhemman vanhempainrahaan on adoptiovanhemmalla, joka vastaa lapsen hoidosta. Mitä tämän luvun 6 ja 7 §:ssä sekä 11 luvun 9 §:ssä säädetään isästä, sovelletaan myös isyysrahaan oikeutettuun adoptioäitiin.

Adoptiovanhemman vanhempainrahan tai osittaisen vanhempainrahan edellytyksenä on, että adoptiovanhempi esittää lapsen hoitoon ottamisesta adoptiolaisissa (22/2012) tarkoitetun adoptioneuvonnan tai kansainvälisen adoptiopalvelun antajan todistuksen. Kansainvälisessä adoptiossa adoptiovanhemman vanhempainrahan tai osittaisen vanhempainrahan edellytyksenä on, että adoptiovanhemmalle tai lapseksiottajalle on myönnetty adoptiolain 41 §:ssä tarkoitettu adoptiolautakunnan lupa.

12 a §

Vanhempain- ja isyysraha perheen sisäisessä adoptiossa

Sen estämättä, mitä tämän luvun 11 §:n 1 momentissa säädetään, vakuutetulla, joka on ottanut enintään vuoden ikäisen lapsen adoptiolapsekseen ja on avioliitossa adoptiolapsensa vanhemman kanssa eikä asu hänestä erillään välien rikkoutumisen vuoksi, on oikeus vanhempainrahaan ja osittaiseen vanhempainrahaan edellyttäen, että vakuutetulla ei ole saman lapsen perusteella oikeutta vanhempainrahaan tai adoptiovanhemman vanhempainrahaan tämän luvun muiden säännösten nojalla. Vakuutettuun ja hänen aviopuolisoonsa sovelletaan mitä tämän luvun 8–10 §:ssä ja 13 §:ssä säädetään vanhempainrahasta.

Sen estämättä, mitä tämän luvun 11 §:n 2 momentissa säädetään, 1 momentissa tarkoitettulla vakuutetulla ei ole oikeutta isyysrahaan, jos hänen aviopuolisolleen on saman lapsen perusteella myönnetty isyysrahaa.

13 §

Äidin sairastuminen tai kuolema äitiys- tai vanhempainrahakaudella

—————

Mitä tässä pykälässä säädetään äidistä ja isästä, sovelletaan myös adoptiovanhempiin.

16 §

Vanhempainraha rekisteröidyssä parisuhteessa

(kumotaan)

17 §

Adoptio rekisteröidyssä parisuhteessa

(kumotaan)

—————
Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tämän lain 9 luvun säännöksiä sovelletaan vanhempainpäivärahoihin, kun ensimmäinen saman lapsen perusteella maksettava vanhempainpäivärahopäivä on lain tultua voimaan taikka kun kaksi samaa sukupuolta olevaa vakuutettua ovat solmineet avioliiton tai muuttaneet rekisteröidyn parisuhteensa ilmoituksella avioliitoksi lain tultua voimaan.

2. Laki elatustukilain 6 ja 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan elatustukilain (580/2008) 6 §:n 4 ja 6 kohta sekä
lisätään 8 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

6 §

Elatustuen saamisen edellytykset

Lapsella on oikeus elatustukeen, kun:

4) lapsi ei ole isyyslain (11/2015) 2 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla syntynyt avioliiton aikana eikä isyyttä lapsen osalta ole lainvoimaisesti vahvistettu;

6) adoptiovanhempi on yksin ottanut lapsen adoptiolapsekseen, eikä lapsi ole adoptiovanhemman puolison lapsi tai adoptiolapsi taikka sellaisen henkilön lapsi, jonka kanssa adoptiovanhempi elää avioliitonomaisissa olosuhteissa.

8 §

Elatustuen saamisen esteet

Sen estämättä, mitä 6 §:ssä säädetään, lapsella ei ole 6 §:n 4 kohdan perusteella oikeutta elatustukeen, jos hänellä on kaksi elatusvelvollista vanhempaa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3. Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain 2 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain (1573/1993) 2 a §:n 9 kohta, sellaisena kuin se on laissa 1001/2008, seuraavasti:

2 a §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

9) *perheenjäsenellä* henkilön aviopuolisoa ja hänen tai hänen puolisonsa alle 18-vuotiasta lasta; puolisoihin rinnastetaan kaksi henkilöä, jotka jatkuvasti elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4. Laki työttömyysturvalain 1 luvun 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan työttömyysturvalain (1290/2002) 1 luvun 7 §:n 1 kohta seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset

7 §

Avoliitto ja puolisoiden asuminen erillään

Kun etuuden saamiseen tai sen määrään taikka muulla tavoin vaikuttaa se, onko henkilö avioliitossa, noudatetaan seuraavaa:

1) jos kaksi henkilöä, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, elävät jatkuvasti avoliitossa eli yhteisessä taloudessa ja muutoinkin avioliitonomaisissa olosuhteissa, heihin sovelletaan, mitä laissa säädetään puolisoista; ja

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5. Laki kansaneläkelain 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kansaneläkelain (568/2007) 5 §, sellaisena kuin se on osaksi laissa 1151/2007, seuraavasti:

5 §

Avoliitto ja erillään asuminen

Tässä laissa *avoliitolla* tarkoitetaan sitä, että kaksi henkilöä, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, elävät jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Jos aviopuolisot elävät jatkuvasti erillään eikä heillä ole yhteistä taloutta, heihin ei sovelleta tämän lain säännöksiä, jotka koskevat avioliitossa olevia.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

6. Laki eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain (571/2007) 4 § seuraavasti:

4 §

Avoliitto ja erillään asuminen

Tässä laissa *avoliitolla* tarkoitetaan sitä, että kaksi henkilöä, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, elävät jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Jos aviopuolisot elävät jatkuvasti erillään 7 §:ssä tarkoitetun julkisen laitoshoidon tai muun syyn vuoksi eikä heillä ole yhteistä taloutta, heihin ei sovelleta tämän lain niitä säännöksiä, jotka koskevat avioliitossa olevia.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7. Laki yleisestä asumistuesta annetun lain 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yleisestä asumistuesta annetun lain (938/2014) 5 § seuraavasti:

5 §

Avopuoliso

Tässä laissa avopuolisoilla tarkoitetaan kahta henkilöä, jotka elävät avoliitossa eli jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

8. Laki toimeentulotuesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 3 §:n 1 momentti seuraavasti:

3 §

Perhe

Tässä laissa tarkoitetaan perheellä yhteistaloudessa asuvia vanhempia, vanhemman alaikäistä lasta, aviopuolisoita sekä kahta henkilöä, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä päivänä kuuta 2016

Pääministeri

Sosiaali- ja terveysministeri

Liitteet

Rinnakkaistekstit